Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi/The Journal of Ottoman Literature Studies 34 (Haziran/June 2025), 249-287.
Araştırma Makalesi/Research Article. https://doi.org/10.15247/devdergisi.1635757

"MEŞREB BU YA" REDİFLİ ŞİİRLER MİHVERİNDE ŞÂİRLERİN TASAVVURLARI

Nurgül KARAYAZI BAL | ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7067-2545 | *nurgulkarayazi@gmail.com.tr*

Dr. Öğretim Üyesi, Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karabük-Türkiye/ Dr. Öğretim Üyesi, Karabük University, Faculty of Arts, Department of Turkish Language and Literature, Karabük-Türkiye ROR ID: https://ror.org/04wy7gp54

Atıf Bilgisi/Citation: Karayazı Bal, Nurgül. "Meşreb Bu Ya" Redifli Şiirler Mihverinde Şâirlerin Tasavvurları". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 34 (Prof. Dr. Hüseyin Akkaya Armağanı) (Haziran 2025), 249-287. https://doi.org/10.15247/devdergisi.1635757 /Karayazı Bal, Nurgül."'Meşreb Bu Ya' Poems And The Visions Of Poets". *The Journal of Ottoman Literature Studies*, 34 (In Honor of Prof. Dr. Hüseyin Akkaya) (June 2025), 249-287. https://doi.org/10.15247/devdergisi.1635757

Geliş Tarihi/Date of Submission: 08.02.2025

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 26.03.2025

Yayım Tarihi/Date of Publication: 30.06.2025

Değerlendirme/Peer-Review: İki Dış Hakem-Çift Taraflı Körleme/Double anonymized-Two External

Araştırma Makalesi/Research Article

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./ It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı – Turnitin

Etik Bildirim/Complaints: divanedebiyatidergisi@gmail.com

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir/The author(s) has no conflict of interest to declare

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır/The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır/Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

ISSN: 1308-6553 **e-ISSN: 2792-0836**

ÖZET

Meşrep, insanın kimlik ve kişiliğinin inşâsında etkili "fıtrat, karakter, ahlâk" anlamlarını barındıran, iç âlemi yansıtan, sahip olduğu geniş bir mânâ yelpazesiyle birlikte edebî metinlerde şâirlerin üslubuyla da zenginleşen bir kavramdır. 19. yüzyıl divanlarına yönelik yapılan araştırmada 37 şâirin "meşreb" kavramıyla ilgili olarak "meşreb bu ya" redifli 41 şiirinin tespiti bu çalışmanın kaleme alınmasında teşvik edici bir sâik olmuştur.

"Meşreb bu ya" redifli şiirler arasında mecmûalarda en fazla, irticâlen şiir söyleme yeteneğiyle şöhret bulmuş, Konyalı Şem'î (ö. 1255-57/1839-1841)'nin gazelinin bulunması; rind-meşreb, şâir-i fâzıl bir zât olan Halvetiyye-i Mısriyye şubesi meşâyihinden Şeyh Mehmed Emîn Zâ'ik (ö. 1269/1852-53)'in gazelinin ise birçok şâir tarafından model şiir olarak alınması redife gösterilen teveccühün bir nişânesi olsa gerektir.

Bu makalede "meşreb bu ya" redifli tespit edilen şiirlerden yola çıkarak söz konusu redif mihverinde fizikî, ahlâkî özellikleri; beceri ve yetenekleri; tavrı, edâsı ve meşrebiyle şâirlerin tasavvur ettikleri sevgiliye yönelik talep ve beklentiler, sevgilinin güzellik unsurları, sevgiliyi merkeze alarak ağyâr, sâkî ile ilgili kavram ve unsurlar, şâirlerin kendi meşreplerine yönelik ifâdeler değerlendirilecek ve çalışmanın nihâyetinde yazma nüshalarına ulaşıp çeviri yazıya aktarılan şiirler yer alacaktır.

Anahtar Kelimeler:. 19. yüzyıl, redif, meşrep, şâir, sevgili.

"MEŞREB BU YA" POEMS AND THE VİSİONS OF POETS

ABSTRACT

Meşrep is a concept that encompasses meanings such as "nature, character, and morality," which play a significant role in constructing an individual's identity and personality. It is a rich concept that reflects the inner world of individuals and is further enriched by the style of poets in literary texts. In the research conducted on 19th century divans, the identification of 41 poems of 37 poets with the refrain "meşreb bu ya" regarding the concept of "meşreb" was an encouraging motivation for writing this study.

Among the poems with the refrain "meşreb bu ya," the one authored by Konyalı Şem'î (d. 1255-57/1839-1841) , renowned for his ability to improvise poetry, stands out; the ghazal of Şeyh Mehmed Emîn Zâ'ik (d. 1269/1852-53) , a rippling figure of the Halvetiyye-i Mısriyye sect, has also been taken as a model poem by many poets, indicating the breadth of concern for the refrain.

In this article, based on the detected poems with the redif "meşreb bu ya", physical and moral characteristics, skills and abilities, attitude, manners, and the way he behaves and his meşreb; demands and expectations for the lover imagined by the poets with his physical characteristics; his skills and abilities; his attitude, manners and meşreb; the elements of beauty of the lover; the concepts and elements related to the lover and the saki (cupbearer) by centering on the lover; the expressions of the poets about their own meşreb will be evaluated and at the end of the study, the poems whose manuscripts have been accessed and translated will be included.

Keywords:. 19th century, refrain, meşrep, poet, beloved.

Giriş

Meşrep, Arapça içmek anlamındaki "şürb" (شرب) kelimesinin ism-i zamânı ve ism-i mekânı (el-İsfâhani, 2006: 643; el-İsfahani, 2016: 784) olup içmek (Kanar, 2009: 1611; Mütercim Âsım Efendi, 2013: 476), içecek yer (Uludağ, 2001: 246; Vankulu Mehmed, 2014: 164, Hüseyin Remzî, 2018: 548), su, su içilecek yer (Sarı, [t.y.]: 814; Kanar, 2009: 1611), çeşme, pınar; meyhâne; tat, lezzet; ekol, okul, akım (Mutçalı, [t.y.]: 437); cibillet, huy, mizaç, tabîat (Ali Nazîmâ, Faik Reşad, 2002: 270), hilkat" (Hüseyin Remzî, 2018: 548), fıtrat (Uludağ, 2001: 246), karakter (Ayverdi, 2010: 809), ahlâk (Safer Baba, 1998: 182); yaşama tarzı, hayata bakış (Kanar, 2009: 1611), anlayış tarzı (Cebecioğlu 2005: 431); gidiş, yol, meslek (Ayverdi, 2010: 809) şeklinde geniş bir mânâ yelpâzesine sahiptir.[1]

Tasavvufî literatürde meşrep; mânevî bir zevk (Bahadıroğlu, 1995: 187), aynı zamanda her insanda farklılık arz eden karakterolojik bazdaki huy, mizaç, zevk ve alışkanlıkları (Cebecioğlu 2005: 436) ifâde etmektedir. "Tasavvuf veya melâmet aslında bir meşreptir" sözü ise tasavvuf bir hayat tarzı, bir duyuş ve tutum biçimidir anlamına gelmektedir. Sûfilerin ve melâmet ehlinin başkalarından farklı, kendine özgü bir dünya ve insan anlayışları vardır. Onların meşrebini bu anlayış oluşturmaktadır (Uludağ, 2001: 246).

Kur'ân-ı Kerîm'de İsrâ sûresi 17/84. âyet-i kerîmede insanın özüne de ayna olan meşrebe işâret edilerek قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِۦ "De ki: "Herkes kendi mizaç ve karakterine göre iş yapar." buyurulmaktadır. Âyet-i kerîmede geçen "şâkile" kelimesine dâir Elmalılı M. Hamdi Yazır, "tabiat, âdet, din, hulk, niyyet, seciyye ve cibillet, tarik-ı müşâkil gibi muhtelif ve fakat müterakib ma'nalarla tefsir edilmiş ise de en cemiyyetlisi sonuncusudur. Ya'ni herkes kendi hâl ve mizacına uygun olan yolda hareket eder. Ta'bir-i âharla hissiyyât-ı mahsûsına göre iş yapar." (Yazır, [t.y.]: 3196) şeklinde açıklamada bulunmuştur. İsmâil Hakkı Bursevî de "yâni herkes kendine lâyık olanı yapar. 'Şâkile' kelimesi ana yoldan ayrılan diğer yollar anlamındadır. Bu âyette amellerin insanların hâllerine delâlet ettiğine işâret vardır." (Bursevî, 2013: 248-249) diyerek âyeti ve insanın meşrebine işâret eden "şâkile" kelimesini yorumlamıştır.

Sözlüklerde meşrep kelimesinin mukabili olarak zikredilmesinin yanı sıra edebî metinlerde de "meşreb"e muâdil olarak "mizaç, huy, yaratılış, karakter, mişvâr, kirdâr, seciye, nihâd, tab', tabiat, tıynet, şâkile, cibilliyet, âdet, hulk, haslet, neş'e" kelimelerinin yer aldığı görülmektedir. Bu kelimelerin ortak mânâsı; doğuştan gelen, değişmesi muhâl sabit bir yapıyı (Cebecioğlu 2005: 436) ifâde etmeleridir. Şu da bir hakikattir; meşârib, muhtelifedir (Bursevî, 1997: 474).

Herkes yaratılışın sırrı gereği bir meşrebe sahiptir ve meşrebi onun hayatının her alanınında etkili bir sâiktir. İlhâmın muhatabı şâirin meşrebi de onun söz meydanında kalem oynatırken hâline, kavline sirâyet etmekte özünü sözüyle ifâde ederken onu şekillendirmektedir. Bu nedenle şâirin üslubunda meşrebinin izlerini görmek mümkündür.[2]

Ali Nihad Tarlan'ın ifâdesiyle "İnsan, zihnî ve teessürî hayatı ile bir küldür. Hayatın bu iki cephesi ancak nazarî olarak birbirinden ayrılır... İnsanı madde ve mânâsı, yani iç ve dış âlemi ile tedkik sâhasına çekmezsek onun hakkındaki hükümlerimiz dâimâ eksik kalmağa mahkûmdur. İnsanın iç âlemini bütün şümûlü ve tazammunu ile bize san'at gösterir." (Tarlan, 1981: 21-22) Sanatın bir dalı olan şiirde de şâirin iç âlemine ayna olabilecek, onu görünür kılabilecek bir ışık hüviyetinde tesirli kelimelerden biri "meşrep" olsa gerektir.

Meşrep kelimesi insanın yaratılışından gelen bir sevki, meyli ifâde ettiği için şâir, şiirinde işlediği hayal ve imajları "meşreb bu ya" sözüne bağlayarak sözlerinin meşrebinin gereği olduğunu, bu bakış açısıyla değerlendirilmesini belki de eleştirilecek bir husus olursa bunun da hoş görülmesini talep ediyor gibidir. Nitekim değiştirilmesi pek de kolay olmayan fıtrî özellikler karşısında itiraz etmek yerine bizden beklenen anlayışla

[1] "Tezkirelerde şairlerin yaratılış halini genel olarak tab', tabiat, hulk, selîka, selâkat, kâbiliyet, kuvvet, kudret, iktidâr, kâdir, haslet, hasâil, hısâl, tıynet, yed-i tûlâ vb. kelimeler anlatmaktadır. Bu kavramların bir kısmı doğrudan doğruya mizac ile ilgiliyken, bir kısmı hem sanat yeteneğini hem de başka alanlardaki becerisini anlatmakta kullanılmıştır."(Solmaz, 2012: 356).

[2] "Klasik Türk edebiyatında şairlerin işledikleri konulara, şiirlerindeki dikkat ve inceliklere bakıldığında, her ne kadar bu şiirde 'oyun' belli bir saha üzerinde oynanıyor ve döneminin şiir estetiğinin kendine has malzemeleri ile vücut buluyor olsa da şairlerin mizacının şiirlerine, üsluplarına ve özellikle XVII. yüzyıldan itibaren de tercih ettikleri edebî üslup ve mektebe de yansıdığını söyleyebiliriz." (Kaplan, 2023: 28-29).

karşılamaktır. Her insanın tavrını kendi meşrebinin gereği şeklinde yorumlamak doğru tahlilde bulunmak için elzemdir.

Edebî metinlerde şiirin genel anlam çerçevesini çıkarabilmemize yardımcı olan, şâirin muhayyilesinin bütün genişliği ile aksettiği redifli şiirler; etrafında bir yığın çağrışım ve duyguyu toplar (Çavuşoğlu, 1971: 286; Tökel, 2003: 43; Akün, 2013: 76). Redifin şiirdeki bu önemli konumundan olsa gerektir ki divan şâirleri değişik, etkili ve özgün redifler bularak müreddef gazeller (redifli gazel) yazmaya özel bir çaba göstermişlerdir. Nitekim pek çok gazel redifinin çarpıcılığından dolayı sevilmiş, beğenilmiş ve başka şâirler tarafından tanzir edilmiştir. Bu nedenle redif gazelde bütünleyici ve birleştirici görev yapan önemli bir çağrışım öğesidir (Dilçin, 2011: 26). Her beyitte bütün anlamı, bir mıknatısın demir zerrelerini kendisine çektiği gibi kendisine yönelten redif, bu konumuyla redif olarak seçilen kelimenin şiirin anlam mihverini teşkil etmesinde etkili olmuştur (Sefercioğlu, 2017: 198).

Klasik Türk şiiri geleneği içerisinde oluşan biçimler bir yandan korunurken öte yandan değişen zihniyet yapısına uygun tercihlerin edebî metinlere aksettiği, eski ile yeninin iç içe olduğu (Özgül, Arıkoğlu vd. 2019: 3) 19. yüzyılda, nazireciliğe gösterilen teveccüh dikkat çekmektedir. Redifli gazel yazmanın da bu yüzyılda ne kadar rağbet gördüğünü anlamak için söz konusu yüzyılda kaleme alınan divanlara bakarak bir fikir edinmek mümkündür.[3] Bu bilgilere istinâden 19. yüzyıl divanlarına ve bu yüzyıl şâirlerinin şiirlerinin yer aldığı cönk ve mecmûalara bakıldığında, "meşreb bu ya" redifli şiirlerin fazlalığı bu çalışmanın kaleme alınmasında temel sâiklerden biri olmuştur.

Edebiyat târihi açısından bir belge niteliği taşıyan mecmûalar bir şâirin hem şiir geleneğindeki yerini tespit açısından hem de en fazla rağbet gören şiirini anlamak için de kıymetli bilgiler verebilmektedir. Ulaşabilen cönklerde ve mecmûalarda yapılan tarama neticesinde "meşreb bu ya" redifli şiirler arasında şiirine en fazla yer verilen şâir, irticâlen şiir söyleme yeteneğine binâen kendisine "çevresini aydınlatan kimse" (Albayrak, 2010: 505) anlamında bir mahlas verilen Konyalı Şem'î (ö. 1255-57/1839-1841)'dir. Bu durum, Şem'î'nin gazelinin edebî mahfillerde beğenildiği, kayda geçirildiği, ezberlendiği ve "meşreb bu ya" redifli gazeller arasında en tanınır olanın onun gazeli olduğunu düşündürmektedir.[4] Şem'î'nin bu redifi kendisinden önceki bir şâirden etkilenerek kullanıp kullanmadığına yönelik bir bilgiye şu ana kadar ulaşılamadığı için kesin bir şey söylenememektedir. Tespit edilen şiirlerde Şem'î'nin gazeline nazire yazdığını açıkça ifâde eden bir şâir de bulunmamaktadır. Söz konusu "meşreb bu ya" redifiyle kaleme aldığı şiir bağlamında şâir tezkirelerinde zikredilen bir diğer şâir; "rind-meşreb, şâir-i fâzıl bir zât" (Bursalı Mehmed Tahir, 2016: 605) olan Halvetiyye-i Mısriyye şubesi meşâyihinden Şeyh Mehmed Emîn Zâ'ik (ö. 1269/1852-53)'tir. *Fatîn Tezkiresi*'nde ve İbnülemin Mahmud Kemal İnal'in *Son Asır Türk Şairleri*'nde Bursalı İffet'in Zâ'ik'e latîfe kabilinden söylediği meşhûr beyit de nakledilerek şâirin kullandığı redife işâret edilir.[5] Şiirleri incelenen şâirlerden Vasfî ve Hâmî'nin gazelinin Şeyh Zâ'ik'in gazeline nazire olduğu şâirlere yönelik çalışmalarda belirtilmektedir. Bu şâirlerle birlikte aşağıda beyitleri zikredilen şâirlerin matla' beyitlerinin Şeyh Zâ'ik'in gazelinin matla' beytiyle benzerliğine bakarak da bir tespitte bulunmak mümkündür:

Sevdigim çār-ebruvān olsun dėrim meşreb bu ya

Tīr-i ḥüsni ber-kemān olsun dėrim meşreb bu ya

Zâik

Sevdigim maḥbūbı mümtāz isterim meşreb bu ya

---

[3] "Rediflerin yoğun olarak kullanılması, şairlerin ortak bir müzikalite yaratmasından ve gazellerin akılda daha çok kalmasından ileri gelmektedir. Bazı gazellerin redifleriyle birlikte anılması bu durumu ortaya koyar niteliktedir." (Oda, 2021: 301).

[4] Türk âşıklık geleneği içinde önemli bir yere sahip olan Şem'î'nin klasik şiir geleneğinde şiir yazan şâirleri etkilemiş olma ihtimâli söz konusu iki şiir geleneğinin müşterekliğine, müşterek bir kültürün her iki zümreye kendini kabul ettirip cemiyet olarak bir vahdeti yansıttığına dâir yapılan çalışmaları desteklemektedir. bkz. Albayrak, 2010: 505; Kurnaz, 1997: 338.

[5] Şeyh Emin Zâ'ik'e dâir Bursalı İffet'in latîfe yoluyla söylediği meşhur beyti hem "Beyt-i meẕkūr kemāl-i kināye ve mübālaġayı şāmil olaraḳ siḥr-i ḥelāl nevʿinden ve sehl-i mümteniʿ cinsinden oldığı vāreste-i beyān u işāretdir." kaydıyla Fatîn hem de şeyhin gazeline "itirâzen yazmış olsa gerekdir" yorumuyla İbnülemin Mahmûd Kemâl nakletmiştir:
Şeyḫ Emīn'i müslimān olsun dėrim meşreb bu ya
Ben zemīni āsumān olsun dėrim meşreb bu ya
bkz. Fatîn, 1271: 306; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, 1970: 1961.

Pek sitiġnā ėtmeli nāz isterim meşreb bu ya

Fehîm[6]

Sevdigim şūḫ-ı cihān olsun dėrim meşreb bu ya

Āfet-i devr-i zamān olsun dėrim meşreb bu ya

Ferîd[7]

Sevdigim aḥvālden olsun dėrim meşreb bu ya

Servi-veş ḳad mūmiyān olsun dėrim meşreb bu ya

Mahmûd[8]

Sevdigim ferd-i nihān olsun dėrim meşreb bu ya

Ṣafḥa-i dilde ʿayān olsun dėrim meşreb bu ya

Râsim

Sevdigim nev-res fidan olsun dėrim meşreb bu ya

Tāze rū tāze civān olsun dėrim meşreb bu ya

Râşid[9]

Sevdigimde ḥüsn ü ān olsun dėrim meşreb bu ya

Nev-resīde nev-civān olsun dėrim meşreb bu ya

Hâmî[10]

Sevdigimde ḥüsn [ü] ān olsun dėrim meşreb bu ya

Şāh-ı ḫūbān-ı cihān olsun dėrim meşreb bu ya

İbret

Hep güzeller ḳahramān olsun dėrim meşreb bu ya

Sevdigim ṣāḥib-ḳırān olsun dėrim meşreb bu ya

Na'îm[11]

---

[6] *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, 03 Gedik 18228, vr.68[a]-68[b]; Ğünğör, 2015: 112.

[7] Ferîd İbrâhîm, *Dîvân*, Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Nadir ve Yazma Eserler Bölümü Y 0580, vr. 24b; Çobanoğlu, 2006: 104-105.

[8] *Mecmû'a-i Eş'âr*, Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi Kastamonu Halk Kütüphanesi 100, vr. 4[b]; Kaşıkçı, 2021: 109-110.

[9] *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma NEKTY09651, vr. 26[b]; Yorulmaz, 2011: 199-200.

[10] *Fatîn Tezkîresi*'nde bu gazelin Selânikli Hâmî'ye ait olduğu ifâde edilmiştir. İbnülemin Mahmûd Kemâl ise zikredilen gazelin ona aidiyetinin mümkün olamayacağını zira Millet Kütübhanesi'nde Selânikli Hâmi nâmına kaydedilen divanın 1284'te sahibi tarafından tertip kılındığını, 1258'de vefat eden bir şâirin 1284'te divan tertip edemeyeceğini haklı bir gerekçe olarak zikretmiştir. Devamında şunları söylemiştir: "Bâhusus bu divanda ve Diyarbekirli Hâmi'nin divanında 'meşreb bu ya' redifli bir gazel yokdur. Binaenaleyh Millet Kütübhanesi'ndeki divanın, 'Tezkire-i Fatin'de bahsolunan Selânikli Hâmî'ye değil, 1284 senesinden sonra vefat eden diğer bir Hâmî'ye aid olduğu anlaşılıyor. Fakat bu Hâmî'nin terceme-i hâlini yazmak kabil değildir. Çünki hiçbir eserde ona dair malûmat olmadığı gibi kendi divanında da şahsına, memleketine ve mesleğine dair bir kayd yokdur. Hâmî'nin tarîk-ı Nakşbendî sâliklerinden olduğu ekseri eş'ârından anlaşılıyor." bkz. Fatîn, 1271: 58-59; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, 1969: 558. İbnülemin'in zikrettiği Millet Kütüphanesi Ali Emirî Manzum Eserler 103 numarada yer alan divan, Hâmî mahlaslı Maraşlı Gaffar Baba'nın Dîvân'ıdır. bkz. Altay, 2008. Söz konusu gazel zikredilen divanların hiçbirinde yer almamaktadır. Diyarbakırlı Hâmî'nin *Dîvân*'ı için bkz. Fırat, 1998; Yılmaz, 2011. Hâmî'nin gazeli için bkz. Fatîn, 1271: 58; Fatîn Davud, 2017: 144.

[11] Sarıtaş, 2018: 104.

Yār-ı ʿāşıḳ ḫūb cemāl olsun dėrim meşreb bu ya

Rūz [u] şeb ḫoş ḥasb-i ḥāl olsun dėrim meşreb bu ya

Vasfî[12]

Bir perī-rū ser-firāz olsun dėrim meşreb bu ya

ʿĀşıḳ içre dil-nüvāz olsun dėrim meşreb bu ya

Tâ'ib[13]

Ḫūb olınca nev-resān olsun dėrim meşreb bu ya

Ṭıfl u tāze dil-sitān olsun dėrim meşreb bu ya

Meşhûrî[14]

Yukarıda zikredilen beyitlerde vezin, kafiye ve redif ortaklığının yanı sıra - bazı beyitlerdeki kafiye ve "meşreb bu ya" ifâdesinin önündeki redif kelimede farklılıklar olsa da- söyleyişteki edâ benzerliğinden yola çıkarak Fehîm, Ferîd, Hâmî, İbret, Mahmûd, Meşhûrî, Na'îm, Râsim, Râşid, Tâ'ib, Vasfî'nin kaleme aldıkları gazellerde Şeyh Zâ'ik'ten etkilendikleri, onun gazelini model şiir olarak aldıkları söylenebilir.

Nazire geleneği çerçevesinde bakıldığında "meşreb bu ya" redifinin 19. yüzyıl ve sonrasında yaşamış pek çok şâir tarafından beğenilip takdir edildiğini, şu vakte kadar tespit edilen 37 şâirin kaleme aldığı ikisi tahmis, biri şarkı, biri müseddes-i mütekerrir biçiminde tazmin olmak üzere 41 şiirden yola çıkarak söylemek mümkündür.

Bu çalışmada şiirleri tespit edilip incelenen şâirlerin listesi alfabetik olarak şöyledir: Âbid (Zeynelâbidîn Efendi) (ö. 1292/1876), Bâdî (Ahmed) (ö. 1325/1908), Cemîl (Köprülü-zâde Mahmûd Cemîl Bey) (ö. 1332/1914), Emîrî (Ali Emîrî Efendi) (ö. 1342/1924), Emrî (Murâd Emrî Efendi) (ö. 1335/1916), Es'ad (Mehmed Ağa) (ö. 1234/1819), Es'ad (Sahaflar Şeyhi-zâde Es'ad Mehmed Efendi) (ö. 1264/1848), Fatîn (Dâvud Fatîn Efendi) (ö. 1283/1866), Fehîm (ö. ?/ 19. yy), Ferîd (Enderunlu Ferîd İbrâhîm) (ö. 1257/ 1841-1842), Gālib (Seyyid Mehmed Gālib Zühdî) (ö.?/19. yy), Hâmî (ö. ?/ 19. yy), Hâtif (Ali Hâtif Efendi) (ö. 1239/1823), Hilmî (Feyzî Efendi-zâde) (ö. 1270/1854), İbret (İbret Mehmed) (ö. 1261/1845), Kâmil (Hoca-zâde Şeyh Ahmed Kâmil) (ö. 1312/1894), Mahmûd (ö. 19. yy ?), Meşhûrî (Selânikli Ahmed) (ö. 1274/1857), Na'îm (ö. 19. yy ?), Nakiyye (Hatice Nakıyye Hanım) (ö. 1316/1899), Nûrî (Osman Nûrî Paşa) (ö. 1272/1856), Râsim (Üsküdârî Fodlacı-zâde Ahmed Râsim) (ö. 1270/1854), Râşid (ö. ?/ 19. yy), Râzıkî (ö. 19. yy ?), Re'fet (Sâlih Re'fet Efendi) (ö. ?/ 19. yy), Refî' (ö. ? 19. yy), Rızâ (Konyalı) (ö. 19. yy ?), Şâdî (Süleyman) (ö. 1318/1900), Şem'î (Konyalı Âşık) (ö. 1255-57/1839-1841), Şevkî (Hasan) (ö. 1321/1903), Tâ'ib (ö. ?/ 19. yy), Tefvîk Efendi (ö. ?/19. yy), Vasfî (Seyyid Hâfız Ali) (ö. ?/19. yy), Vefâyî (ö. ?/ 19. yy), Yesârî (ö. 19. yy ?), Zâ'ik (Şeyh Mehmed Emin) (ö. 1269/1852-53), Zîver (Ahmed Sâdık Zîver Paşa) (ö. 1278/1862).

Şâirler arasında söz konusu redifle en fazla şiir kaleme alan şâir, üç gazelle Ali Emîrî Efendi'dir.[15] Tâib ve Vasfî ise iki gazel kaleme almıştır. Mehmed Es'ad Ağa, Hasîb'in bir gazelinin matla'ını müseddes-i mütekerrir biçiminde tazmin[16] etmiştir. Seyyid Mehmed Gālib, Zühdî Tevfîk Efendi'yi; Refî', Hâtif Efendi'yi tahmis etmiştir. Cemîl'in gazeli

[12] Yıldırım, 2020: 437-438, 454.

[13] *Dîvân*, Milli Kütüphane Milli Kütüphane Yazmalar 06 Mil Yz A 6900, vr. 3[b]; *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevihanesi, 00171, vr. 14[b], 159[a]; Gündüz, 2009: 142; Menteşe, 2016, s. 107; Adibeş, 2018: 161.

[14] Meşhûrî Selânikli Ahmed, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nu. 05356, vr. 43[b]; Selanikli Meşhurî Ahmed Efendi, 2017: 127.

[15] Ali Emîrî Efendi'nin gazelleri için bkz. Yazar ve Arslan, 2020: 643-645.

[16] "Başka bir şairin bir mısraını ya da bir beytini kendi şiiri içine yerleştirmek demek olan tazmin de, bir şiiri beğenme, model alma gibi bir noktadan hareket ettiği için nazire ile akraba bir faaliyet sayılabilir." Kurnaz, 2007: 59; "Tazminin nazire ile olan benzerliği açıktır. Şairler tıpkı nazirelerde olduğu gibi beğenilen, sevilen şiirleri tazmin etmişlerdir. Ayrıca tazmimin tazmin edilen şiirle aynı vezin ve kafiyede olması şarttır. .. Yine tazminde de nazire gibi öncekinden daha iyisini ortaya koyabilmek bir makbuliyet göstergesidir. Vezin, kafiye ve

Hilmî mahlaslı, Şâdî'nin gazeli de Hikmet[17] mahlaslı bir şâire naziredir. Şiirler çoğunlukla gazel nazım şekliyle kaleme alınmışken Hatice Nakiyye Hanım'ın şiiri şarkı nazım şekliyledir.

Şiirleri tespit edilen şâirlere yönelik çalışmalarda, şâirlerin şahsiyetlerine dâir yapılan tespitlerde ekseriyetle "rindâne bir edâ"ya, "rind meşreb", "lâubâlî meşreb" oluşlarına işâret edilmesi müşterek bir ifâde olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca redife teveccüh gösteren şâirler genellikle yolu tasavvuf muhitinden geçen şâirlerdir. Mevlevî, Nakşî, Kādirî, Rifâî, Mısrî, Bektâşî gelenekten beslenen şâirlerin mânevî terbiyelerinde bağlı bulundukları tarikatin meşrebi onların kimlik ve kişiliklerinin inşâsında muhakkak ki etkili olmuştur. Meşrebin kelime anlamı bağlamında şâirin karakterini ve yaşam tarzını yorumlarken hangi mânevî menbâdan su içtiğine bakmak, kaynağın tavrı ve tarzı ile ilişkilendirerek onun iç âlemine, karakterine, mizacına dâir bir kanaatte bulunmak gerekmektedir.

"Meşreb bu ya" redifine yönelik bu çalışmada makale sınırlarını aşmamak amacıyla tespit edilen kırk bir şiirdeki şekil ve muhtevâ husûsiyetleri; redifin sağladığı muhteva birlikteliği çerçevesinde şâirlerin karakterlerinin tesiriyle şekillenen sevgiliye, ağyâra, sâkîye dâir tasavvurlar; şâirlerin şahsiyetleri ve kimliklerini yansıtan, meşreplerinin özüne işâret eden beyitlerdeki ortak ve benzer söylemler ifâde edilmekle iktifâ edilmiştir.

Şiirlerin Değerlendirilmesi

A) Şiirlerin Şekil Hususiyetleri Açısından Değerlendirilmesi:

1. Gazellerin tamamının ortak vezni Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün'dür.

2. Beyit ve bent sayısına göre şiirler:

4 bent	1 şarkı:	Nakiyye,
5 bent	2 tahmis 1 tazmin:	Es'ad (Mehmed Ağa), Gālib, Refî'.
5 beyitlik	17 gazel:	Âbid, Emrî, Es'ad (Sahaflar Şeyhi-zâde), Fatîn, Ferîd, Hâtif, Hilmî, Kâmil, Mahmûd, Nûrî, Râzıkî, Re'fet, Şâdî, Tâ'ib (2 gazel), Tevfîk, Yesârî.
6 beyitlik	4 gazel:	Cemîl, Na'îm, Rızâ.
7 beyitlik	9 gazel:	Emîrî, İbret, Meşhûrî, Râşid, Şem'î, Şevkî, Vasfî, Vefâyî, Zîver.
8 beyitlik	6 gazel:	Bâdî, Emîrî (2 gazel), Hâmî, Râsim, Zâ'ik.
10 beyitlik	1 gazel:	Vasfî.

3. Redif ve kafiye benzerliklerine göre şiirler:

- ā ister gönül meşreb bu ya	1 şiir:	Rızâ.
- āb olsun dėrim meşreb bu ya	1 şiir:	Tâ'ib.
- āġ olsun dėrim meşreb bu ya	1 şiir:	Bâdî.
- āh-ım olsaydı dėrim meşreb bu ya	1 şiir:	Es'ad (Sahaflar Şeyhi-zâde)
- āk isterim meşreb bu ya	1 şiir:	Nûrî.
- āl olsun dėrim meşreb bu ya	2 şiir:	Hilmî, Vasfî.

redifin, konunun tazmin edilen şiirle aynı olması, üstelik tazmin edilen şiirden daha üstününü ortaya koyma gereği gibi özelliklerinin nazireyle aynı olduğunu görürüz." (Köksal, 2006: 54).

[17] Şâdî ile aynı yüzyılda yaşamış Hikmet mahlasıyla şiirler kaleme alan Şeyhülislâm Ahmed Ârif (d. 1201/1786 - ö. 1275/1859) ve Hersekli Ârif Hikmet Bey (d. 1255/1839 - ö. 1320/1903)'in divanlarında "meşreb bu ya" redifli bir gazele rastlanılmamıştır. Şâdî'nin zikrettiği Hikmet, bu şâirlerin dışında Hikmet mahlaslı başka bir şâir olabileceği gibi söz konusu şâirlerin divanlarında yer almayan bir gazelleri de olabilir.

- ān meşreb bu ya	1 şiir:	Emrî.
- ān olsun dėrim meşreb bu ya	13 şiir:	Cemîl, Ferîd, Gālib, Hâmî, İbret, Mahmûd, Meşhûrî, Na'îm, Râsim, Râşid, Tevfîk, Zâ'ik, Zîver.
- ar-a/-er-e meşreb bu ya	1 şiir:	Fatîn.
- ār istemem meşreb bu ya	3 şiir:	Emîrî, Hâtif, Refî.
- ār isterim meşreb bu ya	3 şiir:	Re'fet, Şâdî, Şevkî.
- ār olsun dėrim meşreb bu ya	2 şiir:	Şem'î, Vasfî.
- āz isterim meşreb bu ya	1 şiir:	Fehîm
- āz olsun dėrim meşreb bu ya	1 şiir:	Tâ'ib.
- eb/-ab isterim meşreb bu ya	1 şiir:	Emîrî.
- eb meşreb bu ya	1 şiir:	Âbid.
- erim meşreb bu ya	1 şiir:	Es'ad.
- et/-at eylerem meşreb bu ya	1 şiir:	Kâmil.
- et gönül meşreb bu ya	1 şiir:	Vefâyî.
- et/ -at isterim meşreb bu ya	1 şiir:	Nakiyye.
- īn olsun dėrim meşreb bu ya	1 şiir:	Yesârî.
- ū ola meşreb bu ya	1 şiir:	Râzıkî.
- ūr isterim meşreb bu ya	1 şiir:	Emîrî.

B) Dil, Üslup ve Muhtevâ

İncelenen gazellerde şâirlerin sade bir dil ve benzer bir üslupla âşıkâne ve rindâne bir edâ ile şiirlerini kaleme aldıkları görülmektedir. Deyim ve deyim gibi kullanılan ifâdelerle de şiirde mânâ zenginleştirilmiştir: "başına teller takınmak", "ser-firâz olmak", "hâzır cevâb", "kadrini bilmek", "başın içün", "alnı açık" "yüzü ağ" olmak,"sağ ol" "sağ olsun", "düş olmak", "göz kulak olmak", "gûş eylemek", "dil vermek", "arda kalmak" "ön ayak olmak", "akl u fikr"i "sabr u sâmân"ı almak, "dâmeni bûs eylemek", "teşekkür etmek","rızkı çekmek", "âr etmek", "cefâ çekmek", "ayağını öpmek", "göç edip gitmek" "hâlden anlamak", "hatır sormak" söz konusu kullanımlardan bâzılarıdır.

Kullanılan edebi sanatlar açısından beyitlere bakıldığında, en fazla teşbih sanatının kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, meşrebinin gereği olduğuna işâretle bilhassa sevgili özelinde hayâllerini, talep ve temennilerini dile getiren şâirin anlatımda yararlanabileceği en uygun sanat olmasından kaynaklanmalıdır. Ayrıca irsâl-i mesel, tekrir, teşhis, tezat, nidâ, mübalağa sanatlarına dâir örneklere de rastlanmaktadır.

Şiirlerde bazı târihî ve mitolojik şahsiyetlerin isimleri zikredilerek de muhteva zenginleştirilmiştir. "Zühd ü takvâsı, ahvâl u akvâl-i ârifânesi" (Onay, 1993: 400) ile meşhûr Şiblî, "Ene'l-Hak" sözünün kendisini darağacına götürdüğü, "inancı uğruna her şeye göğüs germe ve ölmenin sembolü" (Pala, 2005: 186) olarak tanınan Hallâc-ı Mansûr ve "ilhâm yoluyla gönle doğan, Allah tarafından kalbe ifâza olunan" (Yılmaz, 2004: 116) bir marifet ve muhabbetten söz edip bu konuda nazariye geliştiren sûfîlerden Zünnûn el-Mısrî Ali Emîrî'nin bir beytinde zikredilmiştir:

Bend-i gīsūsunda ol mest-i ġurūr-ı 'işveniŋ

Şiblī vü Ẕünnūn u Manṣūr isterim meşreb bu ya

Beyitte birarada zikredilmelerinde her üç ismin de tasavvufî ekollerden sekr ekolüne mensup olmaları (Erdoğan, 2021: 44) etkili olmuş olabilir.

Râşid'in bir beytinde sevgilinin dudağı âb-ı hayât olarak kabul edilip "Hızır suyu gibi ölü gönüllere hayat vermesi" istenmiştir. Âb-ı hayâtı içerek ölmezlik sırrına erişen, peygamber veya velî olduğu konusunda muhtelif rivâyetler bulunan Hızır (Tökel, 2000: 361; Pala, 2005: 204), bu bağlamda zikredilmiştir:

Laʿli āb-ı Ḫıżr-veş dil-mürdeye vėrsün ḥayāt

Tāzeyi rūḥ-ı revān olsun dėrim meşreb bu ya

İran'ın mitolojik tarihinde Pişdâdiyan sülalesinden dördüncü pâdişâh Cem (Cemşîd) (Tökel, 2000: 125, 133), divan şiirinin kabul ettiği telakkiye göre şarabın mucididir. Zîver Paşa[18], "Meşrep bu ya, gönlüm giderek 'âyîn-i Cem' üzerine yol bulup pîr-i muganın sâliki olsun." diyerek tasavvufî remizlerle ördüğü beyitte kelime anlamı "Cem meclisi" olan "âyîn-i Cem"i zikretmiştir:

Giderek gөŋlüm bulup āyīn-i Cem üzre ṭarīḳ

Sālik-i pīr-i muġān olsun dėrim meşreb bu ya

Âyîn-i Cem, "ahbapça, arkadaşça, tarikat erbâb ve âdâbınca toplanıp sazlı sözlü ve işretle eğleniş" olup Bektâşî ve Alevîlerin husûsî toplanışlarına alem olmuştur (Onay, 1993: 59). Cem meclisi olarak anılmasının sebebi, Bektâşîlikte zikirden sonra içki içilmesi ve şarabı da Cem'in bulmuş olmasıdır (Pala, 1992: 105; Pala, 2005: 87). Mevlevî tekkelerinde de tekkenin semahane dışında meydan odası denilen kısmında sohbet veya özel bir ikram münasebetiyle toplanıldığı sırada yapılan ve "ayin-i cem'" (aynü'l-cem') adı verilen bir ayin uygulaması vardır (Özcan, 2004: 466). Mevlevî muhitinde yetişen (Aksoy, 2013: 474) Zîver Paşa'nın "âyîn-i Cem"i zikretmesindeki maksadı, bağlı olduğu tarikatin uygulaması çerçevesinde değerlendirmek uygun olacaktır.

Şem'î'nin "Ṭaşısıŋ ḳargı ḳılınç mānend-i sīm şeş-ḫāneyi/ Gāhī de esbe süvār olsun dėrim meşreb bu ya" beytindeki "mânend-i sîm" ifâdesi farklı bir nüshada "mânend-i Sâm" olarak geçmektedir. Mitolojik bir şahıs olan Sâm, divan şiirinde kahramanlık sembolü şahıslardan biridir (Tökel, 2000: 259). Şâir, sevgilisinin Sâm gibi güçlü bir karakter olmasını istemektedir. Aşk mesnevilerinin kahramanlarından Kays/Mecnûn ile Leylâ zikredilen diğer şahsiyetlerdir.

Muhteva bakımından Vasfî'nin "Varna'ya Tanzîm Şod" başlığıyla Varna şehri özelinde "meşreb bu ya" redifli gazeli konu bakımından diğer şiirlerden farklılık arz etmektedir. Gazeldeki bazı beyitlerde Vasfî'nin akıllı insanın, şâirin sözünün, insanların devlete karşı tavrının nasıl olması gerektiğine dâir tespitleri yer almaktadır. Şâirin devlet erkânından ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik talebi de şu beyitte dile getirilmiştir:

Her ricāliŋ dāmenin būs eyledim idip ricā

Cümle ʿālem kām-kār olsun dėrim meşreb bu ya

C) Şâirlerin Tasavvurları

İncelenen şiirlerde "benzer olanlar arasındaki başkalıklar"a (Dilçin, 2003: 7) değinerek şâirlerin meşreplerince şekillenen talep ve temennileri, muhayyileleri, iç âlemlerini aksettiren tasavvurları[19] şu başlıklar altında değerlendirilmiştir:

C. 1) Sevgili

[18] *Âsâr-ı Zîver Paşa Dîvan ve Münşeât*, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler Basma/BB0000002378, 209; Arslan, 2009: 161-162.

[19] "Meşreb bu ya" redifli şiirlere yönelik bu çalışmada şâirlerin "iç âlem"lerini aksettiren tasavvurlar değerlendirilirken, "âlem bu ya" redifli şiirlere yönelik bir başka çalışmada ise şâirlerin "dış âleme" bakışları ele alınmıştır. bkz. Karayazı Bal, 2024: 443-523.

Âlemin yaratılış sırrı aşk, aşkın meftûnu âşık ve aşkın muhâtabı mâşuk edebî eserlerin temel mevzûlarındandır. Klasik şiir mahsûlü olan metinler incelendiğinde şâirin kaleme aldığı satırların asıl yazılış gayesinin mahbûba, yâra, sevgiliye olan muhabbetin izharı olduğu görülmektedir.[20] Gönül, bu muhabbetin mahzenidir. Gönül mülkünün sâhibi sevgilidir. Meşrep kavramı bağlamında gönül âlemini de tasvir eden şâirin satırlarında, sadrındaki sevgiliye muhabbetin dile getirilmesi tabiîdir.

"Meşreb bu ya" redifli şiirlerde tasvir edilen sevgili, klasik Türk şiiri geleneğinde gazel, kaside ve benzeri nazım şekilleriyle kaleme alınan metinlerdeki "sevgili tipi"dir. Klasik Türk şiirinde şâirler geleneğin "tek bir güzel imajına" bağlı kalarak ideal sevgili ve güzel tipinin boyundan, saçlarından, gözünden kaşına ve dudaklarına kadar fizikçe bahsedilebilecek her tarafını, her bir hususiyetiyle ayrı ayrı tesbit edildiği (Akün, 2013: 133)[21] şekilde şiirlerinde vasfeylemişlerdir. Çalışmanın esâsını oluşturan redif mihverinde resmedilen sevgili de gelenekteki şekliyle boyu servi gibi uzun, ince belli, uzun ve siyah saçlı, bakışları kılıç gibi keskin, ok gibi yaralayıcı, yaşı civanlıktan öteye gitmeyen bir güzel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şiirlerde sevgilinin karakterine ve fizikî yapısına uygun düşecek teşbih ve mecaz kullanılarak pek çok kelime ve terkibe yer verilmiştir:"yâr", "hûb", "mahbûb", "cânân", "dilber", "dilrübâ", "şûh", "şûh-ı cefâkâr", "şûh-ı şîvekâr", "dilber-i hûnhâr u gaddâr", "perî", "perî-rû","perî-ruhsâr", "mâh", "mâh-ı münîr","mâh-rû", "meh-pâre", "mehlikā", "melek-sîmâ", "kâfir-kîş", "hercâyî dildâr", "tıfl-ı nâz", "nâzenîn","gonce", "büt", "civân", "fidan", "tâze", "şâh-ı hûbân-ı cihân" "şehinşâh", "şeh-i âlî-cenâb", "şeh-levend", "âfet-i devr-i zamân".

İncelenen şiirlerde görülmektedir ki güzelin ve güzelliğin peşindeki şâir, aşkının muhatabı sevgilinin sahip olmasını istediği vasıfları meşrebinin gereği gibi sunmuştur. Meşrebi, sevgiliden beklentilerinde bir sâik vazifesi görmekte, talebini şekillendirmektedir. Buna göre şâirlerin sevgiliye dâir tasavvurlarını şu başlıklar altında sıralamak mümkündür:

C.1.1) Şâirlerin Sevgiliden Beklentileri

Şâirlerin sevgiliden beklentileri sevgilinin fizikî, ahlâkî özellikleri; beceri ve yetenekleri; tavrı, edâsı ve meşrebi açısından ele alınmıştır.

- **Sevgilinin fizikî özelliklerine yönelik beklentiler:**

Sevgili "tıfl", "tâze", "fetâ", "nev-civân", "nev-resân", "nev-res fidan", "çâr-ebruvân" sözün özü "genç" olmalıdır:

İḫtiyārım tāze yār olsun dėrim meşreb bu ya

Nātüvān oldum medār olsun dėrim meşreb bu ya

Şem'î

Ḫūb olınca nev-resān olsun dėrim meşreb bu ya

Ṭıfl u tāze dil-sitān olsun dėrim meşreb bu ya

Meşhûrî

Sevdigim çār-ebruvān olsun dėrim meşreb bu ya

Tīr-i ḥüsni ber-kemān olsun dėrim meşreb bu ya

[20] " 'divan şiiri' yahut 'klâsik şiir' gibi genel isimlendirmelerle anılan manzum eserlerin tamamına yakın bir çoğunluğu, esas itibariyle güzelliği ve güzellik kavramının kaynağı kabul edilen 'Hüsn-i Mutlak'ı [= mutlak güzellik] terennüm eder. Güzele duyulan ilgi ve bunun artması sonucu gelişen görme, elde etme ve kavuşma arzusunun insan ruhunda oluşturduğu 'aşk', dolaylı olarak bu şiirin temel konusunu oluşturur." (Şentürk, 2007: 361).

[21] "Şairler ancak bu belirlenmiş esaslar içerisinde serbesttirler ve yine bu alan içerisinde hünerlerini göstermek durumundadırlar. Esasen bu kuralları önceden belirlenmişlik, sadece bizim klâsik edebiyatımıza özgü değil, bütün klâsik edebiyatlar için geçerli bir husustur. Zaten bir edebiyatı 'klâsik' yapan temel özelliklerden biri de budur." (Köksal, 2002: 161).

Zâik

Sevdigim nev-res fidan olsun dėrim meşreb bu ya

Tāze rū tāze civān olsun dėrim meşreb bu ya

Râşid

Her zamān maḥbūb sever gönlüm inan meşreb bu ya

İsterim bezmimde olsun nev-civān meşreb bu ya

Emrî[22]

Sevgili, "sâhib-i hüsn ü ân" bir "şûh-ı cihân", yâni güzellik ve câzibe sâhibi, âlemin işveli, cilveli güzeli olmalıdır:

Dil-berim şūḫ-ı cihān olsun dėrim meşreb bu ya

Dil-rübā hem nāz u perver isterim meşreb bu ya

Hasîb

Göz ucuyla yār ola peykāna nāvek muttaṣıl

Sevdigim bir cilveli meh-rū ola meşreb bu ya

Râzıkî[23]

Sevdigimde ḥüsn [ü] ān olsun dėrim meşreb bu ya

Şāh-ı ḫūbān-ı cihān olsun dėrim meşreb bu ya

İbret

Sevgilinin güzellliğinin benzeri yoktur, şâyet var ise de yalnız âyînededir:

Ben büyüttüm ol melek-sīmāyı mihr-i sīnede

Yoḳ naẓīri var ise ʿaksi yine āyīnede

Es'ad (Mehmed Ağa)[24]

Sevgilinin cemâli güneş[25], temiz yüzü hâlis, saf bir inci olmalıdır:

Yār cemāli āfitāb olsun dėrim meşreb bu ya

Vech-i pāki lü´lü´-nāb olsun dėrim meşreb bu ya

Tâ'ib

Sevgili mükemmel, kusursuz güzelliğin göz bebeğidir:

Ḫayme-i zülfi niḳāb ėtsün cemāl-i vechine

Dīde-i ḥüsn-i kemāl olsun dėrim meşreb bu ya

[22] Murâd Emrî, 1330: 8; Öztahtalı, 2009: 994.

[23] *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Galata Mevlevihanesi, nu. 00171, vr. 159[b]; Adibeş, 2018: 161.

[24] Tok Yıldız, 2023: 623-624.

[25] "Kültürümüzün etkisiyle sevgilinin güneşe teşbihinde güneş; güzelliğin, gücün, hükümdarlığın, adaletin sembolü olarak bilinmekte ve beyitlerde daha çok bu yönüyle ele alınmaktadır... Sevgili güneş gibi yüzüyle hayat verir, yakıcılığıyla da can alır." (Ay, 2009: 158).

Hilmî

Sevgilinin her bakışı can alıcı olmalıdır:

Her nefesde eyleyüp iġmāżı biŋ Ẕā’iḳ helāk

Her nigāhı cān-sitān olsun dėrim meşreb bu ya

Sevgilinin gözleri “câdû-yı sehhâr”, sihirbaz bir cadı olmalıdır:

ʿAḳl u fikrim ṣabr u sāmānım alursa ġam degil

Çeşmiŋi cādū-yı seḥḥār isterim meşreb bu ya

Şevkî[26]

Sevgilinin gözlerini izlemeye gözler tahammül etmemeli, öyle ki “âfitâb-ı mahşer-i şûr”, kargaşanın yaşandığı mahşer gününün güneşi gibi olmalıdır:

Rü’yet-i dīdārına gözler taḥammül etmesin

Āfitāb-ı maḥşer-i şūr isterim meşreb bu ya

Emîrî

“Yanakları al, sözleri bal, meşrebi şûh” sevgili, bülbül gibi söylemeli; gonca çiçeği gibi küçük ağızlı olmalıdır:

Ruḫları al sözleri bal meşrebi şūḫ dil-rubā

Söylesün bülbül gibi ġonca-dehān meşreb bu ya

Emrî

Bülbül gibi söze başlayınca lezzet vermeli, şeker ve helva gibi tatlı sözlü olmalıdır:

Başlasa bülbül gibi güftāra leẕẕet-baḫş ola

Sükker [ü] ḥelvā maḳāl olsun dėrim meşreb bu ya

Vasfî

Yüce yaradılışlı, haysiyetli sevgilinin dudakları berrak, saf, tatlı su gibi olmalıdır:

Ḥilmiyā bulmış bugün bir dilber-i ʿālī-cenāb

Lebleri laʿl-i zülāl olsun dėrim meşreb bu ya

Hilmî

Sevgilinin dudağının sırrı idrak olunmaz bir nüktedir. Âşikâr olmamalı, gönülde saklı kalmalıdır:

Derk olınmaz nüktedir sırr-ı dehān-ı dilrübā

İstemem iẓhār [u] iżmār isterim meşreb bu ya

Şâdî[27]

[26] Hasan Şevkî’nin bu gazeli şiirlerini yayımladığı *Tercümân-ı Hakikat* ve *Saadet* gazetelerinde bulunmamaktadır. bkz. Aydemir ve Yerdemir, 2023: 321-364. Şevkî’nin gazeli için bkz. Fatîn, 1271: 224; Fatîn Davud, 2017: 391; Ata Bey, Tayyarzâde Atâ’ullah Ahmed el-İstanbulî, *Târîh-i Atâ*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdai Efendi, 01112-02, Cild-i hâmis, 400; Tayyâr-zâde Atâ, 2010: 605.

[27] *Dîvân-ı Süleyman Şâdî*, Süleymaniye Kütüphanesi Basma Bağışlar 04513, 17. Süleyman Şâdî (Karslı), 1993: 28.

Sevgilinin gerdanı ise "bir nur aynası" gibi çok berrak, pürüzsüz ve parlak ayrıca "elma" gibi yuvarlak olmalıdır:

Gerden-i cānānı billūr isterim meşreb bu ya

Yaʿnī bir āyīne-i nūr isterim meşreb bu ya

Emîrî

Gerçi vardır bāġ-ı dehriŋ gūne gūne mīvesi

Ben civān-ı sīb-ġabġab isterim meşreb bu ya

Emîrî

Sevgilinin yanakları gonca, kirpikleri demir şişi, kaşları ise hilâl gibi olmalıdır:

Ruḫları ġonce gibi müjgānları çü sīḫ olup

Ḳaşları māh-ı cihān olsun dėrim meşreb bu ya

Mahmûd

Sāḳiyā ḥüsn-i cemāl olsun dėrim meşreb bu ya

Ḳaşları resm-i hilāl olsun dėrim meşreb bu ya

Hilmî

Sevgilinin yanaklarında Hindû[28] askeri gibi sıralı, siyah renkli benler olmalıdır:

Vechine olsun ser-ā-pā leşker-i Hindū gibi

Ruḫlarında şöyle ḫāl olsun dėrim meşreb bu ya

Hilmî

Sevgili; servi boylu, kıl gibi ince belli olmalıdır:

Sevdigim aḥvālden olsun dėrim meşreb bu ya

Servi-veş ḳad mūmiyān olsun dėrim meşreb bu ya

Mahmûd

Her seher vakti servi gibi salınarak naz ve eda ile yürümeli, gül gibi ince, narin fidan olmalıdır:

Her seḥer servi gibi ėtsün ḫırāmı bezmine

Gül gibi nāzik-nihāl olsun dėrim meşreb bu ya

Hilmî

- **Sevgilinin sahip olması istenen ahlâkî özellikler:**

Sevgili, güzel yüzlü, hoş sohbetli olmalıdır:

Yār-ı ʿāşıḳ ḫūb cemāl olsun dėrim meşreb bu ya

Rūz [u] şeb ḫoş ḥasb-i ḥāl olsun dėrim meşreb bu ya

[28] "Anadolu ve Rumeli gibi beyaz tenli insanların yaşadığı ülkelerin beyazı ve aydınlığı temsil etmesine mukabil Habeş diyarı yahut Hindu, zenci ve Habeşîler siyahı ve karanlığı temsil etmişler." (Şentürk, 2022: 40).

Vasfî

Sevgili; seçkin, nüfuz ve itibar sahibi olup kimseye tenezzül etmeyen, nâzlı, âşığına karşı tavrı ise gönül okşayıcı olmalıdır:

Bir perī rū ser-firāz olsun dėrim meşreb bu ya

ʿĀşıḳ içre dil-nüvāz olsun dėrim meşreb bu ya

Tâʾib

Sevdigim maḥbūbı mümtāz isterim meşreb bu ya

Pek sitiġnā ėtmeli nāz isterim meşreb bu ya

Fehîm

Sevgili az konuşan, suskun biri olmayıp işvesi cilvesiyle ağzı lâf yapmalıdır:

İstemem öyle sükūtī dilberi peyker-misāl

Hem edālı hem de dilbāz isterim meşreb bu ya

Fehîm

Sevgili; vefâlı, en güzel huylara sahip olmalıdır:

Meh-liḳā ṣāḥib-vefā olmaḳ gerekdir bī-gümān

Māh-rū aḥsen ḫıṣāl olsun dėrim meşreb bu ya

Vasfî

Nitekim gönlün murâdı bu yöndedir. O, vefâ sahibi, sözüne sâdık mert birini ister:

Şöyle bir ṣāḥib-vefā ister göŋül meşreb bu ya

Ḳavline ṣādıḳ fetā ister göŋül meşreb bu ya

Rızâ[29]

Sevgili; haysiyetli, şerefli, yüce gönüllü olmalıdır:

Hīç baḳılmaz dilberiŋ eṭvār-ı eşkāline hem

Bence bir ʿālī-cenāb olsun dėrim meşreb bu ya

Tâʾib

Kendisiyle övünen, acımasız, câhil, iki yüzlü biri olmayıp kıymet bilen, takdir eden, işvesi çok, nazlı bir sevgili olmalıdır:

Ḫod-fürūş bī-raḥm [u] nādān [u] mürāyī olmasun

Ḳadr-dān pür-şīve nāz olsun dėrim meşreb bu ya

[29] *Şiir Mecmûası*, İBB Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler, Bel_Yz_K 000355, vr. 62[a]; Dertligarip, 2021: 163. Kaynaklarda Konyalı "Rızâ" mahlaslı üç âşıktan söz edilmektedir. Türkiye Yazma Eserler Kurumu'nun sitesinde (https://portal.yek.gov.tr/works/search/full) Rızâ mahlaslı şâirlerin divanlarına yönelik araştırmada Konyalı âşıklara ait bir eserle karşılaşılamamıştır. Söz konusu Rızâ'nın kimliği hakkında şu an eldeki bilgilere göre kesin bir şey söylemek mümkün gözükmemektedir. Rızâ'nın yanı sıra halk şâirlerinden Âşık Tâhirî (v. 1298/1884?) ve Agop Nâmî'nin de "meşreb bu ya" redifli birer şiir kaleme aldıkları görülmektedir. bkz. Oral, 1955: 64; Koz, 1991: 233; Bakırcı, 2017: 257.

Tâ’ib

Sevgiliye kavuşmaya dâir bir haberle canını terke hazır olan şâirin sevgiliden beklentisi nimeti, iyiliği başa kakmamasıdır:

Vaṣla dā’ir bir ḫaberle terk-i cān mümkin velī

Ni’meti bī-imtinān olsun dėrim meşreb bu ya

Zâik

Bu özelliklerinin yanı sıra güzelliği gibi temiz, iffetli ve çevik, tez canlı bir şûh olması beklenmektedir:

Dilberi ḥüsni gibi pāk isterim meşreb bu ya

Pāk dāmen şūḫ-ı çālāk isterim meşreb bu ya

Nûrî[30]

Bâzı şâirler ise yukarıda zikredilenlerin aksine sevgiliyi; kan dökücü gamzesi, ciğer delen kirpikleri, cadı gözleriyle bir savaşçı gibi tasvir edip onun eziyet eden, vefâsız, muhabbetsiz hattâ kendisinden habersiz biri olmasını talep etmektedirler:

Sevgili, “şûh-ı cefâkâr”, “dilber-i hûn-hâr”, “gaddâr”, “bî-amân”, “nâ-mihribân” olmalıdır:

ʿĀşıḳım şūḫ-ı cefākār isterim meşreb bu ya

Dilber-i ḫūn-ḫ̆ār u ġaddār isterim meşreb bu ya

Şevkî

Yār olınca bī-amān olsun dėrim meşreb bu ya

ʿĀşıḳa nā-mihribān olsun dėrim meşreb bu ya

Pür-teġāfül bir civān olsun dėrim meşreb bu ya

Sevdigim şūḫ-ı cihān olsun dėrim meşreb bu ya

Bezm-i meyde beyt-ḫ̆ān olsun dėrim meşreb bu ya

Gālib[31]

Ġamzesi ḫūn-ḫ̆ār u müjgānı ciger-dūz ola hem

Çeşmi cādū bī-amān olsun dėrim meşreb bu ya

Tevfîk

Olmasun şefḳat-nümā-yı ʿāşıḳ-ı ḥasret-zede

Dil-rübālar bī-emān olsun dėrim meşreb bu ya

Na’îm

O “şûh-ı şîvekâr” asla merhamet etmemeli, âşığın hâli yaman olmalıdır:

---

[30] Nûrî, Diyarbakırlı Osman Nûri Paşa, *Dîvân-ı Nûrî*, Millet Kütüphanesi, AEMnz471, vr. 40[a]-40[b]; Kocabey, 2014: 166-167.

[31] Gālib Zühdî, *Dîvân-ı Gālib Zühdî*, Millet Kütüphanesi, AEMnz313 vr. 9[b]; Demirkoparan, 2014: 210-212; Kılıç, 2014: 191-192. “Millet Kütüphanesi Ali Emirî Manzum 313’te bulunan yazma *Dîvân* Fetvâ Emîni-zâde Mehmed’e nispet ediliyorsa da söz konusu yazma, Mahmûd (Mehmed) Zühdî’nin değil, şiirlerinde "Gâlib" mahlasını kullanan Harameyn Müfettişi-zâde Seyyid Gâlib Mehmed Zühdî’nin müellif hattı *Dîvân*’ıdır (*bk. Gâlib Zühdî Dîvânı*: vr. 44b).” Kütük, R. “Zühdî, Fetvâ Emîni-zâde Mahmûd/ Mehmed (d. ?/? - ö. 1292?/1875?)” https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/zuhdi-fetva-eminizade-mahmud-mehmed [E.T.: 01.12.2024].

Tīġ-i ġamze ṭoġrasun baġrım ėdüp ḳanlar niṣār

Eylesün Ġālib dem-ā-dem nāle vü feryād ü zār

Pāre pāre eyleyüp bu cismi ḳılsun şerḥadār

ʿĀşıḳa raḥm ėtmesün aṣlā o şūḫ-ı şīvekār

Ḥāli Tevfīḳ'iŋ yaman olsun dėrim meşreb bu ya

Şevkî, "bin türlü eziyet etse yine de âh eylemem, [çünkü] âşığım. [O sebeple] 'şûh-ı cefâkâr' isterim" diyerek talebinin gerekçesini âşık oluşuna bağlamaktadır:

Ėtse biŋ dürlü eẕā Şevḳī yine āh eylemem

ʿĀşıḳım şūḫ-ı cefākār isterim meşreb bu ya

Ali Emîrî de o peri gibi güzel sevgilinin "dilber-i hod-bîn", kibirli ve "mağrûr" olmasını istemektedir:

Pārelensin baḳsa mir'āta ġażabla ol perī

Dilber-i ḫod-bīn ü maġrūr isterim meşreb bu ya

Sahaflar Şeyhi Es'ad Mehmed Efendi'nin "cânın yârı" sevgilinin kendisinin kötülüğünü isteyen biri olmasına yönelik talebi de dikkat çekicidir:

Yār-ı cān bed-ḫ ̆āhım olsaydı dėrim meşreb bu ya

Şemʿ-i bezmim āhım olsaydı dėrim meşreb bu ya

Na'îm ise bazen seven bazen söven naz ve sitem eyleyerek cihânı karıştıran bir sevgiliye tâliptir:

Kāh sevsün kāh sögsün eylesün nāz u sitem

Yārüm āşūb-ı cihān olsun dėrim meşreb bu ya

Na'îm ile benzer bir talepte olan Râşid de "her lütfu sövüp sayma olsa da engel değil, genç sevgili acımasız olsun" düşüncesindedir:

Olsa da düşnām her luṭfı ne māniʿ dilberi

Ṭıfılıŋ nā-mihribān olsun dėrim meşreb bu ya

- **Sevgilinin sahip olması beklenen beceri ve yetenekler:**

Sevgili mûsikîden anlamalı, her makama âşina ve icrâ kabiliyetiyle çok hünerli, tarz sahibi olmalıdır:

Her maḳāma āşinā olsun hem icrā eylesün

Pür-hüner ṣāḥib-şiʿār olsun dėrim meşreb bu ya

Şem'î

Sevgili, mızrak, kılıç, tüfek taşıyabilmeli; at sürebilmelidir:

Ṭaşısıŋ ḳarġı ḳılınç mānend-i sīm şeş-ḫāneyi

Gāhī de esbe süvār olsun dėrim meşreb bu ya

Şem'î

Gönül ipini her ay yüzlüye bağlamayan şâir, sevgilinin nüktedân ve idrâk sahibi olmasını istemektedir:

Rişte-i dil bağlamam her sāde ruḫ meh-pāreye

Nüktedān bir ṣāḥib-idrāk isterim meşreb bu ya

Nûrî

Sevgili; gönlü ölü, duygusuz âşığın ruh hâlini sormaya "hazır cevap" olmalıdır:

ʿĀşıḳ-ı dil-mürdeniŋ ḥāl-i derūnın bir nefes

Ṣormaġa ḥāżır cevāb olsun dėrim meşreb bu ya

Tâ'ib

Gönlün murâdı, sevgilinin derde derman yaraya merhem; halden anlayan bir dost olmasıdır:

Derdime em yāreme merhem gibi hemdem olup

Ḥālden aŋlar āşinā ister göŋül meşreb bu ya

Rızâ

- **Sevgilinin tavrı, edâsı ve meşrebinin nasıl olması gerektiğine yönelik şâirlerin talepleri:**

Üsküdarlı Râsim sevgilinin gözlerden "nihân", gönül sayfasında "ayân" olmasını diler:

Sevdigim ferd-i nihān olsun dėrim meşreb bu ya

Ṣafḥa-i dilde ʿayān olsun dėrim meşreb bu ya

Meşhûrî ise "dilberin her tavrı şâha yakışır olsa da güzelliğinin hükmünün nişânsız, işâretsiz, görünmez" olması talebindedir:

Olsa her vaż'ı sezā şāhāne ammā dilberiŋ

Ḥükm-i ḥüsni bī-nişān olsun dėrim meşreb bu ya

Na'îm'in arzusu; güzellerin kahraman, sevgilinin sahib-kırân[32] olmasıdır:

Hep güzeller ḳahramān olsun dėrim meşreb bu ya

Sevdigim ṣāḥib-ḳırān olsun dėrim meşreb bu ya

Emîrî, "put gibi güzel 'bîgâne meşreb' (kayıtsız, aldırış etmeyen, iltifat göstermeyen) bir sevgili" istemektedir:

Bir büt-i bīgāne-meşreb isterim meşreb bu ya

Ya'ni çāk-i ceyb-i maṭlab isterim meşreb bu ya

Ayrıca bu sevgili âlemde meşhûr, şöhret sâhibi olmalıdır:

Ketm-i ʿaşḳ etmek Emīrī olmamış ʿādet baŋa

Yārimi ʿālemde meşhūr isterim meşreb bu ya

Tâ'ib ise sevgilinin felek-meşreb (sözünde durmayan (kimse)) olmamasını; kerem ve iyiliğinin uzun süre devam etmesini temenni etmektedir:

Olmasun meşreb-felek her dem cihānda ol nigār

Lutf [u] iḥsānı dırāz olsun dėrim meşreb bu ya

Âbid de gönlünün sevgiliye en çok benzeyeni ve lâubâli meşrep olanını talep eylediğini ifâde etmektedir:

[32] "Uğurlu olarak bilinen Zühre (Venüs) ve Müşteri (Jüpiter) yıldızlarının aynı burç ve aynı derecede oldukları kutlu zamanda doğan kimse, böyle bir zamanda tahta çıkan çok başarılı hükümdar." (Ayverdi, 2010: 1047).

Dilberiŋ dil eşbehin ister ʿaceb meşreb bu ya

Lā'ubālī meşrebin eyler ṭaleb meşreb bu ya

C.1.2) Şâirlerin sevgilide istemediği husûsiyetler

Klasik şiir geleneğinde âşıkın müptelâsı olduğu, arzuladığı sevgilinin her hâl ü tavrı makbul ve talep edilen bir husus iken Hâtif ve onun şiirini tahmis eden Refî' için artık sevgili "nâz u istiğnâ"sıyla, "âzâr"ıyla istenmeyen biridir[33]:

Ḫūb-rūyī zene reftār istemem meşreb bu ya

Kec-edā şūḫ-ı cefākār istemem meşreb bu ya

Nāz u istiġnāyı her bār istemem meşreb bu ya

Tünd-ḫū ḫāṭır-şiken yār istemem meşreb bu ya

Ben niyāz ėtdikçe āzār istemem meşreb bu ya

Hattâ "müptelâ olmanın müşkil olduğu" bir "kâfir-kîş"dir sevgili:

Yārdır revnaḳ vėren hengām-ı nūş [u] ʿıyşe de

Bir perī ruḫsārdır gūyā derūn-ı şīşede

Mübtelā olmaḳ ne müşkildir o kāfir-kīşe de

Neyleyim ṣıyt-ı hezārı gülşen-i endīşede

Ġonçe-i ümmīdime ḫār istemem meşreb bu ya

"'Dehr-i dûn'un, aşağılık dünyanın hallerini neyleyeyim, yaratılışıma zerre kadar bile yük istemem" diyen şâirin meşrebi bu tavrı gerektirmektedir:

Dehr-i dūnuŋ Hātifā ben neylerim evżāʿını

Ẕerre deŋlü ṭabʿıma bār istemem meşreb bu ya

Bundan dolayı şâir, güzellik ve cazibesi, zarâfeti, hal ve hareketleri beğenilip kabul görse de "hercâyî dildâr"ı yâni sebatsız, kararsız, vefâsız sevgiliyi "ne yapayım" diyerek eziyetlerinin sonu gelmeyen "sitemkâr" sevgiliyi istememektedir:

Şīve-i maṭbūʿ-ı reftārı müsellem olsa da

ʿĀşıḳa elṭāf-ı āşārı müsellem olsa da

Neyleyim hercāyī dildārı müsellem olsa da

[33] "Şair, 'kirişme', 'tegafül', 'istiğnâ', gaddarlık, rakîbe yüz verip kıskandırma gibi binbir çeşit belâsına katlandığı; eşiğinde sabahlayıp hayâliyle gecelediği; ezâsına ve cefâsına katlanmayı mutâd edindiği; ama, vuslatına eremediği için hasretinden erim erim eridiği bir sevgili tipini reddetmeye başlamıştır. Aşk acısıyla yaşamanın hazza dönüştüğü bir şiir âleminden, dünya zevklerinin, bedenî hazların öne çıktığı bir âleme geçilmektedir. Artık, nazlanan sevgiliye verilecek cevaplar değişmiştir...Ben-merkezli tavrın XVIII. asırdan sonra daha bir belirginleştiği düşünülebilir." (Özgül, 2022: 473 [dipnot nu. 172]); "XVIII. yüzyıldan itibaren şairlerin kaybetme korkusuyla kavuşmaktan bile korktukları o ulaşılmaz sevgili tipinde bazı değişiklikler ortaya çıkmıştır. İlgisiz tavırlarıyla cevr etmek yerine âşıkla birlikte olan, onunla gezip dolaşan bir sevgiliye rastlanır olmuştur." (Erdoğan, 2013: XIV); "Divan edebiyatının son dönemlerinde gelenek dışı örneklerin fazlaca görülmesinin sebepleri arasında sosyal ve kültürel değişim ve gelişimlerle, özellikle mahallileşme akımının etkisi büyük olmuştur. Mutasavvıf yönü ağır basan ve şiirlerinde daha çok tasavvufi aşkı anlatan şairlerin şiirlerinde geleneğe dair değişimlere fazla rastlanmazken, beşeri aşkın anlatıldığı şiirlerde gelenekteki değişimlere daha fazla tesadüf edilmiştir. Bu tür şiirlerde özellikle gelenekteki değişimlerin idealize edilmiş aşk anlayışının, idealize edilmemiş, daha somut ve günlük hayatın içindeki aşk olarak karşımıza çıktığı görülmüştür." (Kaya, 2021: 1954).

Ḥüsn ü ānı ṭarz u eṭvārı müsellem olsa da

Cevr-i bī-pāyān sitemkār istemem meşreb bu ya

C.1.3) Sevgilinin Güzellik Unsurları

Şâirlerin söz konusu redif mihverinde tasvir eyledikleri sevgili tipi, yukarıda da dile getirildiği üzere geleneğin izlerini taşır. Söz konusu sevgili, boyu, endâmı, saçı, dudakları ve diğer vasıflarıyla klasik Türk şiiri metinlerinde çeşitli benzetmelerle ele alındığı gibidir. Nitekim gelenekte, teferruatlı bir şekilde sevgili tipi belirlenmiştir ve şâirler hep aynı fizikî özellikleri taşıyan bir sevgiliden bahsederler (Okuyucu, 2015: 211).

- **Sevgilinin Boyu**

İstiğna bahçesinde yeni bitmiş bir fidansın; boyunu ar'ara (dağ servisi, yabani servi) teşbih etmem:

Bāġ-ı istiġnāda bir nev-res fidansıŋ ṭoġrısı

Ḳāmetiŋ teşbīh ėtmem ʿarʿara meşreb bu ya

Fatîn[34]

- **Sevgilinin Saçı**

Epeyce hoş kokulusun. Dün gece zülfünü kokladım, öd ağacı ve anbere benzettim:

Ḫaylice ḫoş būsuŋ istişmām ėtdim dün gėce

Zülfini beŋzetdim ʿūd u ʿanbere meşreb bu ya

Fatîn

- **Sevgilinin Dudakları**

O gonca dudaklı, omzuna dökülen uzun saçının tuzağında vuslat vaadiyle gönlüm kuşunu bağlasın:

Beste ḳılsun dām-ı gīsūsında göŋlüm murġını

Eyleyüp vaʿd-i viṣāl ol ġonca-leb meşreb bu ya

Âbid

C.2) Ağyar

"Gayr"ın çokluğu olan "ağyâr"; "gayrılar, düşmanlar, rakîbler, engeller", "halden anlamayanlar, hal ehli olmayanlar" (Ayverdi, 2010: 21) demek olup Türkçede aynı zamanda teklik anlamıyla da kullanılır. Şiir geleneğinde daima âşık konumunda bulunan şâirle sevgili arasına girip onları ayırmaya çalışan kimselerdir.

Ağyârın bu vasfından dolayı Emrî, sevgili ile vuslatına engel olur kaygısıyla "ağyâr duymasın hattâ gölgem bile haberdar olmasın" diyerek cânân ile "zevk-i nihân" istemektedir:

Ṭuymasun aġyār ḫaberdār olmasun sāyem bile

İsterim cānān ile ẕevḳ-ı nihān meşreb bu ya

Şevkî, ağyârı dikene benzeterek ay gibi parlak, güzel yüzlü sevgilinin meclise ağyâr ile gelmesini istemediğini dile getirmekte, "goncamı âlemde dikensiz isterim" diyerek de gerekçesini sunmaktadır:

İstemem aġyār ile bezme o māhıŋ geldigin

Ġonçemi ʿālemde bī-ḫār isterim meşreb bu ya

[34] *Dîvân-ı Fatîn*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi Basma Bağışlar, nu. 02418, 65; Erdoğan, 2007: 60-61.

Şâirin ömrünü sevgilinin yolunda harap etmesine rağmen, onun âşığına nisbet yaparak ağyarın hânesinde görünmesi, ağyâr ile içki ve sohbet arkadaşı olması karşısında şâirin/âşığın nasibine "âh" etmek düşer:

ʿÖmrimi ėtdikçe ben yolında cānānıŋ tebāh

Ḫāne-i aġyārı eyler baŋa nisbet cilvegāh

Çarḫı her şeb ėtmeyem ben nice āhımla siyāh

Yār aġyār ile hem-bezm oldı dėrler āh āh

Hem-nişīn-i ʿārifān olsun dėrim meşreb bu ya

Gālib

Oysa şâirin niyâzı "meclis-i cânân"da ağyârın olmamasıdır:

Ġam ṣanır aġyār ile ẕevḳ etmeyi şeydā göŋül

Meclis-i cānānda aġyār istemem meşreb bu ya

Emîrî

Şâyet sevgili ağyârın meclisinde ise Anka misâli bir doğan edâsıyla o meclisten kanat açıp uzaklaşmalıdır:

Per açup pervāz aġyār meclisinde dūr olup

Misl-i ʿAnḳā şāhbāz olsun dėrim meşreb bu ya

Tâ'ib

Aşkın ve âşıklığın hakikatine eren için ne ağyâr oku ne sevgilinin eziyet taşları ne de rakibin verdiği keder yükü şikâyet edilecek şeyler değildir, hepsi birer inâyettir:

Yaġsa cānānım sere kūyıŋda biŋ seng-i cefā

Tīr-i aġyāra hedef olmaḳ ʿināyetdir baŋa

Çekmege bār-ı raḳībi ėtmem ammā iştikā

[Dāimā cānānı rāḥat isterim meşreb bu ya]

Nakiyye

C.3) Sâkî

Klasik Türk şiirinde bezm âleminin vazgeçilmez unsurlarından biri sâkîdir. Meclise neşe ve canlılık vererek, ortada dolaşıp içki dağıtmak onun vazifesidir.

Şâirin sâkîden talebi, şarabı yarım değil ağzına kadar dolu olarak sunmasıdır:

Sāḳī bir cām isterim memlū ola meşreb bu ya

Ḳand-ile āmīḫte(?) ṭolu ola meşreb bu ya

Râzıkî

Ṣunma yarım cāmı al sāḳī ayaġın öpeyim

Sāġar-ı ṣahbā-yı ser-şār isterim meşreb bu ya

Şevkî

İstemem cām-ı hilāli ṣunsa sāḳī-i felek

Sāġar-ı feyżi leb-ā-leb isterim meşreb bu ya

Emîrî

Başıŋ içün ṣunma sāḳī Re’fet’[e] yarım ayaġ

Gerçi mestim cām-ı ser-şār isterim meşreb bu ya

Şarap kadehi büyük olmalı ve içki oluk oluk akmalıdır:

Meclisiŋ raṭlı girān olsun dėrim meşreb bu ya

Ṣu yerine mey revān olsun dėrim meşreb bu ya

Zîver

Ṭurmasun aḳsun zülāl-i feyżi mecrā-yı dile

Sāġar-ı mey nāvdān olsun dėrim meşreb bu ya

Hâmî

Şâirin gözünde sevgili, bir sâkî sayılır; yahut bizzat sâkî sevgili mesâbesindedir (Pala, 2005, s. 387). Güzelliği âfet sâkî; “ay (gibi parlak) alınlı”, “gümüş gibi beyaz kollu”, “kıl gibi ince belli”, “nâzik beden”, “oynak civân” olmalıdır:

Mey vėren sāḳī şīrīn olsun dėrim meşreb bu ya

Ḥüsni āfet meh-cebīn olsun dėrim meşreb bu ya

Mūmiyān nāzik-beden ṭarzı edālar ile yek

Ṭabʿ-ı ḥālim şerm-gīn olsun dėrim meşreb bu ya

Yesârî [35]

Mey döker sāġar ḳırar ʿuşşāḳı dürlü cevr ider

Sāḳi bir oynak civān olsun dėrim meşreb bu ya

Na’îm

Bezm-i meyde eylemem her şūḫ elinden nūş-ı cām

Sīm-sāʿidli ḳadeḥkār isterim meşreb bu ya

Şevkî

Şâirlerin meye ve sâkîye dâir meşreplerine uygun farklı istekleri de bulunmaktadır:

Emîrî, “hem kadeh hem bâde hem yâr olmalı” diyerek aşk meclisini muntazam istemektedir:

Ey Emīrī hem ḳadeḥ hem bāde hem yār olmalı

Meclis-i ʿaşḳı müretteb isterim meşreb bu ya

[35] *Mecmû’a-i Eş’âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Galata Mevlevihanesi, nu. 00171, vr. 14ᵇ-15ᵃ; Menteşe, 2016: 107-108.

Bâdî[36] de ömrünün sona erişti̇ğine işaret ederek sâkînin bâdeyi sunmakta acele davranmasını, son deminde elinde kadeh olmasını istediğini ifade etmektedir:

ʿÖmr ėrişdi ġāyete sāḳī yetişdir bādeyi

Ṣoŋ demim elde ayāġ olsun dėrim meşreb bu ya

Zîver, harâbat ehline ibâdet yeri olduğu fikriyle şarap küpünün dibinde bir mekân talebindedir:

Zīverā ehl-i ḫarābāta ʿibādet-gāh olur

Ḳaʿr-ı ḫumda bir mekān olsun dėrim meşreb bu ya

Ferîd ise "bir elinde kadeh bir elinde şarap, sevgili mest" diyerek içki meclisinde sevgiliyle yan yana olmayı temenni eder:

Bir elinde sāġar u bir elde bāde yār mest

Bezm-i meyde yan-be-yan olsun dėrim meşreb bu ya

D) Şâirin Meşrebi

Şâirler kendilerini, şâirlik tabiatlarını bâzı sıfat ve benzetme unsurlarıyla tavsif etmişlerdir:

Bâzı şâirler, âşığın sembolü bülbüle ve divan şairlerinin bülbülden sonra kendilerini en çok benzettikleri kuş (Öztoprak, 2006: 106 [dipnot nu. 30]) denilebilecek tûtîye (papağana) benzetmişlerdir.

- **Bülbül, Tûtî**

Cemîl[37], şâirlik tabiatını, yaratılıştan gelen şiir kabiliyetini papağana benzeterek gönül çeken bir nazm söylediğine işâret etmektedir:

Söyledi bir naẓm-ı dil-cū ṭūṭī-i ṭabʿım Cemīl

Ḥilmī'ye müjde-resān olsun dėrim meşreb bu ya

Hasan Şevkî ile Sâlih Re'fet kendilerini aşk bağının "bülbül"ü olarak takdim etmektedir:

Sebze-i ḫaṭṭıŋ dil-i zārıŋ leṭāfet gülşeni

Bülbülem ṣaḥn-ı çemenzār isterim meşreb bu ya

Bülbülem her çend ammā ṣaḫn-ı gülzār istemem

Seyr-i zülf ü ḫaṭṭ-ı ruḫsār isterim meşreb bu ya

Şâdî ise hem "dikensiz gül isteyen" bülbül hem de "tatlı sözler söyleyen kırmızı dudak" talebinde olan bir "tûtî" olduğunu söyler:

Bülbülem bir verd-i bī-ḫār isterim meşreb bu ya

Ṭūṭiyem laʿl-i şeker-bār isterim meşreb bu ya

---

[36] Râcih Ahmed Bâdî Efendi, *Dîvânçe-i Râcih*, Edirne Selimiye Kütüphanesi, Selimiye Yazmalar, 2302, vr. 40b [der-kenâr]. Ayrıca bkz. Okmak, 2008: 129.

[37] Cemîl'in gazeli için bkz. Cemîl Mahmûd Bey, Dîvân, Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 171, vr. 3a; Ünsal, 2013: 43.

- **Sabırsızlık, acelecilik**

Zâ’ik, aceleci, sabırsız bir tabiate sahiptir, öyle ki ufak, yaşı küçük bir çocuktan farkı yoktur ve bu sebeple kurduğu hayâlin hemen olmasını istemektedir:

Farḳ olınmaz ṭabʿ-ı tīzim ṭıfl-ı endek-sāleden

Ėtdigim ḫulyā hemān olsun dėrim meşreb bu ya

Râsim de “yaşlılığın verdiği hıstan mı şevkimin, coşkumun fazlalığından mı bilmiyorum; bu lütuflar, iyilikler, cömertlikler hemen olsun derim” diyerek sabırsız bir mizaca sahip olduğuna işâret etmektedir:

Ḥırṣ-ı pīrī farṭ-ı şevḳimden mi Rāsim bilmezem

Bu ʿināyetler hemān olsun dėrim meşreb bu ya

Enderunlu Ferîd İbrâhîm, gönlünün “tîz-meşreb”, sabırsız, aceleci olduğunu itirafla kavuşmak için verilen sözün hemen gerçekleşmesini istemektedir:

Tīz-meşrebdir gönül ol rütbe işrāb eylese

Vaʿde-i vaṣlı hemān olsun dėrim meşreb bu ya

Âşık şâirin aşk karşısındaki tavrı da onun meşrebini yansıtır:

- **Aşka ve sevgiliye bakış**

Aşk derdinin “ayân” mı “nihân” mı olmasına dâir düşüncelerini şâirler kendi meşreplerince dile getirmişlerdir:

Osman Nûrî Paşa “muhabbet mumu”nun gönülde gizli kalmasını istemez:

İstemem şemʿ-i maḥabbet dilde pinhān ḳaldıġın

Sīne-i fānūs ṣad-çāk isterim meşreb bu ya

Ferîd de aynı fikirde olup “Gönlüm o ay gibi parlak yüzlü güzelin derdine tutulmuştur. Gizli derdim açığa çıksın, herkes bilsin derim.” diyerek aşk derdini âşikâr etmekten yanadır:

Mübtelā-yı derdidir gönlüm Ferīd ol mehveşiŋ

Derd-i pinhānım ʿayān olsun dėrim meşreb bu ya

İbret ise, “Sırrını ikinci birinin bilmesine izin verme, dilden sakın. Aşk derdi gizli olsun derim” sözleriyle aşk derdini nihân etmeyi yeğlemektedir:

Sırrıŋı işneyne tecvīz eyleme dilden ṣaḳın

Derd-i ʿaşḳ ʿİbret nihān olsun dėrim meşreb bu ya

Fatîn, gördüğü her güzele âşık olmadığını; olur olmaz, rastgele yere gönlünü düşürmediğini, öyle ki “O yüce padişaha gönül verdim, başkasına düşkün âşık olmam” diyerek sevgilinin yüceliğini, aşkındaki samimiyeti, sadakati vurgulamak istemiştir:

ʿĀşıḳ olmam gördigüm her dilbere meşreb bu ya

Göz göre düşmem olur olmaz yere meşreb bu ya

Ol şeh-i ʿālī-cenāba gönlümi vėrdim Faṭīn

ʿĀşıḳ-ı üftāde olmam āḫara meşreb bu ya

Yesârî de gönlünün vefasız insana meyletmediğini, "yâr-ı gar"ının mü'minlerden olmasını ümit ettiğini söyler:

Bezm-i meyde bī-vefā insāna meyl ėtmez gönül

Yār-ı ġārım mü´minīn olsun dėrim meşreb bu ya

Her iki şâirin de seçkin, seçici bir kimliğe sahip olduğu söylenebilir.

Sevgiliden gelen her şey âşığın kabulüdür. Râzıkî "meşrebim" diye söze başlayarak huyu, mizacı gereği saf, temiz olmayan bir şeyi içmeyi tercih etmediğini, ancak "sevgilinin sunduğu zehir olsa içerim" sözleriyle de sevgiliye teslimiyetini ifâde etmiştir:

Meşrebim ṣāf olmasa içmem meger yārim ṣuna

İçerim ki ṣunduġı aġu ola meşreb bu ya

Emrî, rind meşrep olduğuna işaretle rindler, mey ve mahbûb ile her zaman vakit geçirmek istediğini dile getirmiştir:

Emrī vaḳtim ben geçirmek isterim rindān ile

Mey ile maḥbūb ile ben her zamān meşreb bu ya

Emîrî'de de rind meşrep bir tavır görüyoruz: "Bu Emîrî senin âşığındır, vuslatını ister, der mi hiç? Meşreb bu ya, oruçluyum ama iftar istemem."

Bu Emīrī ʿāşıḳıŋdır vaṣlıŋ ister der mi hīç

Ṣā'imim ammā ki ifṭār istemem meşreb bu ya

Bir Nakşî şeyhi olan Hocazâde Ahmed Kâmil Efendi[38], sevgili için "ağyâra minnet" "kahrına şefkat" eyleyen bir âşık olarak ağyârın pençesine düşmüş cihanın seçkin sevgilisini, mürşidin himmetiyle hırsızlık yapıp kurtaracağını söylemektedir:

Pençe-i aġyāra düşmüş şūḫ-ı mümtāz-ı cihān

Himmet-i mürşidle sirḳat eylerem meşreb bu ya

Fehîm'in gazelinde onun mûsikî, yeme içme ve eğlence husûsundaki şahsî tercihleri görülmektedir: Makamlardan sûz-ı dilârâ[39] ve şehnâz[40]; yemeklerden hindi ve kaz eti; helva gecesinde de dostlarla eğlenmek meşrebince tercihleridir:

Diŋlemem öyle nühüftden dā´im nevā-yı būselik

Sūz-ı dilārā vü şehnāz isterim meşreb bu ya

Ẕevḳin inkār ėtmem ammā istemem laḥm-ı semek

[38] *Dîvân-ı Kâmil*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdai Efendi, nu. 01388, 3-4; Düzenli, 2018: 39.

[39] "Türk mûsikisinin büyük hâmisi ve bestekârı Sultan III. Selim'in buluşu olup rast perdesinde karar eden ve seyir özelliği bakımından çıkıcı veya çıkıcı-inici olarak kullanılabilen bir makamdır. Bu makama 'nigâr' adı da verilmiştir." (Özkan, 2010: 7).

[40] "şehnaz, dügâh perdesinde karar eden birleşik makamlar sınıfına dahil olup Türk mûsikisinin eski ve çok sevilmiş makamlarından biridir. İnici bir seyir karakterine sahip olan makam hüseynî perdesindeki hümâyun dizisine yerinde (dügâh perdesinde), inici olmak kaydıyla hümâyun, hicaz, uzzâl ve zirgüleli hicaz dizilerinin katılmasıyla meydana gelmiştir." (Özkan, 2010: 458).

Gāhī hindi gāhīce ḳaz isterim meşreb bu ya

Şâir, helvâ gecesinde dostlar ile vakit geçirmeyi tercih ettiğini, buna karşılık ne hayal (gölge oyunu)[41] oynatanı ne de cambazı istemediğini belirterek Osmanlı'da kış gecelerinde dostlarla biraraya gelmeye vesile olan geleneklerden helva gecelerinde[42] yapılan etkinlikler hakkında da bilgi vermektedir:

Leyle-i ḥelvāda her yāren-(i)le eylensem Fehīm

Ne ḥayāl-bāz ne de cān-bāz isterim meşreb bu ya

Ali Emîrî, "âdetimdir" diyerek aykırı talepleriyle dikkat çekmektedir. Gündüz vakti yıldızı seyretmek, gece parlak güneşi görmek, vuslat günü ayrılık gecesini anmak, sevgili yanındayken ağlamak, nûr ile memzûc karanlıkta bulunmak onun isteklerindendir.[43]

Vefâyî[44] ise şiirinde diğer şâirlerden farklı olarak "meşreb bu ya" redifinin önüne "gönül" kelimesini getirerek "gönül meşreb bu ya" söz kalıbı çerçevesinde gönlü merkeze almakta, başına buyruk, lâubâli meşrebe sahip bir gönül tasviri yapmaktadır. "Halktan uzaklaşıp bir köşeye çekilmek", "kimseden izzet; hürmet, saygı, itibar istememek", "'âlemde padişah oldum diyerek' kendini övmek", "teşekkür etmemek", "yoksulluk içinde yaşamaya sabretmeyip herkesin rızkını çekmek" bu gönlün vasıflarındandır.

Sonuç

Şâirlerin muhayyilesine, müşâhidi olduğu yüzyılda teşekkül eden edebî geleneğe, bu geleneğin yönelimlerine, beğenilerine, geleneğe bağlı şiir kaleme alan şâirin psikolojisine kısacası zamana, mekâna ve insana ayna konumundaki şiirin vazgeçilmez âhenk unsurlarından biri rediftir.

Çalışmanın sınırları içerisinde 19. yüzyılı esas alarak divanlardaki redif kullanımına bakıldığında "meşreb", "meşrebimcedir", meşrebimce değil", "meşrebce", "meşreb gösterir" gibi meşrep kavramı etrafında örülen pek çok gazelin varlığı dikkat çekmektedir. Şâirlerin iç dünyalarının, hayata bakış açılarının, tuttukları yolun bir nevi kimlik ve kişiliklerinin ifadesi olan "meşreb" kavramının çokça kulllanılmasında, bu anlam zenginliği etkili olmuş gözükmektedir.

"Bu ya" ifâde kalıbının kullanımında da benzer bir teveccüh görülmektedir. Gerek yalnız gerekse de "âlem", "dünyâ", "meşreb", "gönül", "âşık" gibi kavramların sonuna eklenip bir kelime grubu oluşturarak birçok gazelde

---

[41] "Ana tipleri Karagöz ve Hacivat olan ve çubukların ucuna raptedilmiş suretlerin perde arkasında hayalî yahut karagözcü adı verilen bir sanatkâr tarafından oynatıldığı bu sesli gösteri sanatının kökeni, Anadolu'ya ve İstanbul'a geliş tarihi kesin değildir. Kurucuları arasında Şeyh Küşterî'nin yer alması, bu oyunun sadece eğlence amaçlı düşünülmediğinin bir göstergesidir. Tasavvufi hakikatleri müritlere daha açık bir şekilde anlatmak için bizzat tekke şeyhleri tarafından icra edilen bu oyunun tasavvufla olan alakası özellikle perde gazellerinde kendisini gösterir. Gerçi gölge oyununun bu tarafının zaman geçtikçe kullanımdan düştüğü ve eğlence amacının ön plana çıktığı da bir gerçektir. Eskilerin zıll-ı hayal, hayal oyunu gibi isimlerle andığı, halk arasında daha çok Karagöz ismiyle bilinen bu sanat dalı, sadece halkla sınırlı kalmamış başta saray olmak üzere üst düzey yöneticiler tarafından da ilgi görmüştür. Hatta bizzat saray tarafından bu sanata gösterilen ilginin halkın ilgisini de arttırdığını da söyleyebiliriz." (Çoruk, 2015: 294-295).

[42] Çoruk (2015: 308-309), "Osmanlı İstanbul'unda Halkın Eğlence Hayatı" başlıklı yazısında helvanın tatlı bir bahane edildiği sohbet meclisinin nasıl tertip edildiğine dâir şu bilgileri vermektedir: "İstanbul halkının uzun kış gecelerinde konu komşu, yakın akraba bir araya gelerek tertip ettikleri eğlencelerin başında helva sohbetleri gelmektedir. Eğlence tarihi açısından önemli bir devir olan Lale Devri'nden sonra yaygınlık kazanan helva sohbetleri haftada bir veya iki kere, ekseriya tatil günlerinde gerçekleştirilirdi. Kararlaştırılan gecede yatsı namazından sonra davet sahibinin evinde toplanan misafirler huzurunda ortaya getirilen geniş bir sini üzerinde bu işin ustaları tarafından yapılan helva sonra da gelenlere ikram edilirdi. Helva sohbetleri düz bir cemiyet değildi; bugünkü sıra geceleri gibi gerek helva yapılırken gerekse yenirken sazlar çalınır, şarkılar türküler söylenirdi. Davet sahibi gücü nispetinde misafirleri eğlendirmek için türlü masraflara girer, incesaz takımları, taklitçiler, meddahlar, sözü sohbeti dinlenir meşhur kişilerin bu eğlenceye katılmasını sağlardı. Ayrıca tura, yüzük, değirmen oyunları oynanır, sözlü atışmalar yapılırdı. Eğlenmenin, hoşça vakit geçirmenin esas olduğu bu sohbetlerde helva yemek bir bahanedir. İrmik helvası, gaziler helvası, keten helva kadınların ayrı düzenlediği bu eğlencelerde en fazla tercih edilen helva çeşitleridir."

[43] bkz. Yazar ve Arslan, 2020: 643-644.

[44] *Mecmûa-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Milli Kütüphane Yazmalar 06 Mil Yz A 9854, vr. 29b. "Vefâyî" mahlaslı 19. yüzyıl şâirlerinden Tîrânî Hâcı Edhem Beyefendi (ö. 1276 öncesi/1859 öncesi)'nin Dîvânı'nda söz konusu gazel yer almamaktadır. bkz. *Dîvân-ı Vefâyî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma, NEKTY 01017. Gazelin bu şâire mi Vefâyî mahlaslı başka bir şâire mi ait olabileceği hakkında net bir bilgiye ulaşılamamıştır.

redif olarak kullanılmıştır. İnsanın âlemdeki herhangi bir hâli, eşyâyı, insanı değerlendirirken sözün sonunda "bu ya" ifâdesiyle nihâyetlendirmesinin farklı üslup incelikleri olabilir. Divanlardaki kullanımına bakıldığında bu ifâde kalıbına, bazen mevcut bir hâli beyân ederken bazen bir serzenişi dile getirirken bazen de değiştirilmesi mümkün olmayan, bunun için de elden bir şey gelmeyen bir hâdise veya hâl karşısında hissedilen kabullenişin ifâdesinde rastlamaktayız.

19. yüzyıl divan şiirinde redif kullanımına yönelik yapılan araştırmada "meşreb bu ya" kelime grubuyla oluşturulan redifli şiirlerin fazlalığı bu çalışmanın kaleme alınmasında etkili olmuştur. Yapılan araştırmalar neticesinde 37 şâirin kaleme aldığı ikisi tahmis, biri şarkı, biri müseddes-i mütekerrir biçiminde tazmin olmak üzere 41 şiir tespit edilmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere tespit edilen şiirlerden yazma nüshalarına ulaşıp çeviri yazıya aktarılan şiirlere çalışmanın sonunda yer verilmiştir.[45] Bunlar arasında daha önce herhangi bir yerde tam metni yayınlanmayan Refî'nin Hâtif'i tahmisi ile Sâlih Re'fet'in "meşreb bu ya" redifli gazeli ilk defa ilim âlemine sunulmuştur. İlmî neşri çeşitli çalışmalarla ortaya konan şiirlerde tekrara düşmemek adına tam metni verilmemiş ancak çalışmada ilgili yerlerde atıflarla söz konusu şiirlerden de bahsedilmiştir.

İncelenen şiirler arasında cönk ve mecmûalarda en fazla Konyalı Şem'î'nin gazelinin yer aldığı; Şeyh Mehmed Emîn Zâ'ik'in gazelinin ise birçok şâire model şiir olduğu görülmüştür. Şâirler arasında söz konusu redifle en fazla şiir kaleme alan şâir, üç gazelle Ali Emîrî Efendi olmuştur. Beyit sayısı açısından gazellere bakıldığında en kısa 5 beyitlik 17 gazel Âbid, Emrî, Es'ad (Sahaflar Şeyhi-zâde), Fatîn, Ferîd, Hâtif, Hilmî, Kâmil, Mahmûd, Nûrî, Râzıkî, Re'fet, Şâdî, Tâ'ib (2 gazel), Tevfîk, Yesârî tarafından; en uzun 10 beyitlik gazel ise Vasfî tarafından kaleme alınmıştır.

Gazellerin hepsinde ortak vezin Fāʿilātün/ Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün'dür. Redif ise ek ve kelime hâlinde olmak üzere iki şekildedir. Ek hâlindeki redifler, "meşreb bu ya" ifâdesinden önce gelen "-ım, -a/-e" ekleridir. Birden fazla kelime ile oluşturulan redifler ise şöyledir: "olsun dėrim meşreb bu ya", "olsaydı dėrim meşreb bu ya", "ola meşreb bu ya" "isterim meşreb bu ya", "istemem meşreb bu ya", "eylerem meşreb bu ya", "gönül meşreb bu ya", "ister gönül meşreb bu ya". Kafiyede de farklılık görülmektedir ve kafiye olan sesler şunlardır: -eb/-ab, ar/-er, -et/-at, -erim, -ā, -āb, -āġ, - āh, -āk, -āl, - ān, -ār, -āz, -īn,-ū, -ūr.

Bu çalışmada makale hacmini aşmamak için tespit edilen kırk bir şiirdeki şekil ve muhtevâ husûsiyetlerine; redifin sağladığı muhteva birlikteliği çerçevesinde şâirlerin karakterlerinin tesiriyle şekillenen sevgiliye, ağyâra, sâkîye dâir tasavvurlarına; şahsiyetleri ve şâir kimliklerini yansıtan, meşreplerinin özüne işâret eden beyitlerdeki ortak ve benzer söylemlere yer verilmiştir. Muhtevaya yönelik araştırmada, şâirlerin çoğunun söz konusu redif mihverinde tasvir eyledikleri sevgili, sâkî ve ağyâr tiplerinin klasik Türk şiiri metinlerinde çeşitli benzetmelerle ele alındığı gibi olduğu tespit edilmiştir. Bir başka ifâdeyle şâirlerin meşrepleri çok farklı olsa da kaleme aldıkları ortak redifli gazelle kendi meşreplerince redifi ve redif mihverindeki mazmunları klasik şiir dünyası içerisinde yorumlamışlardır. Şiirlerde şâirlerin yaşadıkları yüzyılın sosyal hayatından da izler bulunmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapıldığında; şâirlerin iç âlem yâni gönül âlemlerinde tasavvur ettikleri, bir başka ifâdeyle hem zihinlerinde şekillendirdikleri hem de niyet ve maksatlarını ifâde ettikleri bir redif olarak "meşreb bu ya" kelime grubunun 19. yüzyıl ve sonrasında yaşamış pek çok şâir tarafından beğenilip takdir edildiği görülmektedir. Redifin gördüğü teveccühte "meşreb" kelimesinin taşıdığı anlam zenginliğinin şâirin şahsiyeti, hayata bakışı, edebî zevki gibi hususiyetlere şiirinde yer vermesine imkân sağlamasının da etkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim şiirlerde redifin yalnız edebî değer katan bir âhenk unsuru olarak görülmeyip mânâ bakımından dikkate alındığı ve bunun şiirin muhtevasıyla ilişkilendirildiği; redifle okuyucunun dikkatinin beyit sonundaki tekrarlara yöneltilerek beytin muhtevasının redif mihverinde şekillendirildiği görülmektedir.

Sonuç olarak rediflere yönelik araştırmalar, klasik Türk şiirinin seyrinin anlaşılması açısından da kıymetlidir. Nitekim yüzyıllara göre kullanılan rediflerin tespiti; yaşadığı yüzyılı belirlenemeyen bir şâirin kullandığı rediflere bakarak hangi yüzyılda yaşadığına yönelik bir tahmin veya çıkarımda bulunmaya, söz konusu yüzyılda rağbet gören redif kullanımlarına, buna bağlı olarak muhtevadaki yeniliklerin izini sürmeye, şâirler arasındaki edebî etkileşimin ortaya çıkmasına yardımcı olacağı âşikârdır.

[45] İlmî neşri kitap veya tez çalışması ile ortaya konan bu şiirlerde gözden kaçan bazı okuma hatalarının olması, bazı şiirlerdeki nüshalara göre farklı kelime kullanımları bizi şiirleri yeniden okumaya ve mukayeseli olarak nüsha farklarını aktarmaya sevk etmiştir.

“Meşreb bu ya” Redifli Şiirler

Tespit edilen “meşreb bu ya” redifli şiirleri aşağıda aktarırken, vefat tarihi bilinen şâirlerin vefat tarihleri esas alınarak kronolojik olarak; vefat tarihi kesin olarak bilinmeyen şâirlerin mahlasları esas alınarak alfabetik olarak bir sıralama yapılmıştır.

Şem’î (Konyalı Âşık) (ö. 1255-57/1839-1841)[46]

1 İḫtiyārım tāze yār olsun dėrim meşreb bu ya
Nātüvān oldum medār olsun dėrim meşreb bu ya

2 On iki on üç yaşı bālā bülenddir[47] nāzenīn[48]
Hem şirīn hem şīve-kār olsun dėrim meşreb bu ya

3 Lāle gül sünbül açılsun bāġ-ı ḥüsniŋde hezār
Gül yüzi nevʿ-i bahār olsun dėrim meşreb bu ya

4 Her maḳāma[49][50] āşinā olsun hem icrā eylesün
Pür-hüner ṣāḥib-şiʿār olsun dėrim meşreb bu ya

5 Ṭaşısıŋ ḳarġı ḳılınç mānend-i sīm[51] şeş-ḫāneyi[52]
Gāhī de esbe süvār olsun dėrim meşreb bu ya

6 İstemem zenne ḳıyāfet olsa maḥbūb-ı cihān
Hem yigit hem yār-ı ġār olsun dėrim meşreb bu ya

---

[46] Şem’î’nin gazelini şu eserlerden tespit ettik: Şemʿî, Ahmed el-Konevî, *Dîvân-ı Şem’î*, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Bölge Yazma Eserler Basma BB0000000161, 4.
[M1] *Cönk*, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz Cönk 92, vr. 68ᵇ.
[M2] *Mecmû’a-i Eş’âr*, İBB Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler, Bel_Yz_K0640 vr. 36ᵃ.
[M3] *Şiir Mecmûası*, İBB Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler, Bel_Yz_K000355 vr. 13ᵇ.
[M4] *Mecmû’a-i Eş’âr*, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Bölge Yazma Eserler BY0000001591, vr. 5ᵇ. Bu mecmûada beyitlerin yerlerinde farklılık görülmektedir. Son iki beyit eksiktir.
Kaplan, 2017: 86-87; Aydın, 2019: 415; Özdemir, 2020: 135-136. Ayrıca bkz. Halıcı, 1982, s. 4; Sarı, 2013: 88-89.

[47] yaşı bālā bülenddir: yaşında bālā bülend [M2], vr. 36ᵃ.

[48] bülenddir nāzenīn: bülend tāze civān [M1], 68ᵇ.

[49] maḳāmda BY0000001591

[50] maḳāma: maḳāmda [M4], vr. 5ᵇ.

[51] sīm: Sām [M2], vr. 36ᵃ; [M3], vr. 13ᵇ; [M4], vr. 5ᵇ.

[52] şeş-ḫāneyi: şeş-ḫānesi [M4], vr. 5ᵇ; şeş-ḫānesin [M3], vr. 13ᵇ.

7 Bir iki kibrit ile[53] yanmaz fitīli Şemʿiyā[54]
Ḳocadıḳça ṣad hezār olsun dėrim meşreb bu ya

İbret (İbret Mehmed Efendi) (ö. 1261/1845)[55]

1 Sevdigimde ḥüsn [ü] ān olsun dėrim meşreb bu ya
Şāh-ı ḫūbān-ı cihān olsun dėrim meşreb bu ya

2 Nār-ı ḥüsni eyleyüp iḥrāḳ iḳlīm-i teni
Sūz-ı ʿaşḳı ḥırz-ı cān olsun dėrim meşreb bu ya

3 Ḳaşları ḳavs-ı ḳażāsından çıḳan tīr-i müje
Sīnede ṣaf ṣaf nişān olsun dėrim meşreb bu ya

4 Kāküli yanunda gezsün ṣad hezār āşüftegān
Dām-ı murġ-ı ʿāşıḳān olsun dėrim meşreb bu ya

5 Çeşm-i cādūsında var ʿuşşāḳa biŋ mekr ü füsūn
Fitne-i āḫir zamān olsun dėrim meşreb bu ya

6 Ġamzesi ḫūnīni ḳandırmazsa ḳana çeşm ü dil
Ḫūn-ı çeşmim şād-revān olsun dėrim meşreb bu ya

7 Sırrıŋı işneyne tecvīz eyleme dilden ṣaḳın
Derd-i ʿaşḳ ʿİbret nihān olsun dėrim meşreb bu ya

Es'ad (Sahaflar Şeyhi-zâde Es'ad Mehmed Efendi) (ö. 1264/1848)[56]

1 Yār-ı cān bed-ḫ̆āhım olsaydı dėrim meşreb bu ya
Şemʿ-i bezmim āhım olsaydı dėrim meşreb bu ya

2 Āteş-i ʿaşḳım caḥīme dönse de iṭfā´ içün
Heft deryā çāhım olsaydı dėrim meşreb bu ya

[53] kibrit ile: kibritle [M1] 68ᵇ; fitīl ile [M3] vr. 13ᵇ.
[54] Şemʿiyā: bu Şemʿiniŋ [M1] 68ᵇ; Şemʿimiz [M2] vr. 36ᵃ; Şemʿīmiz [M3] vr. 13ᵇ.
[55] *Dîvân-ı İbret*, Edirne Selimiye Kütüphanesi Selimiye Yazmalar 2187, vr. 6ᵃ.
[56] *Dîvân-ı Şeyhülislâm Es'ad Efendi*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma NEKTY02813, vr. 4a-4b.

3 Leyle-i hicrān-ı yār içre sipihr-i sīnede
Şuʿle-i dil māhım olsaydı dėrim meşreb bu ya

4 Kūy-ı yārı cüst ü cūda pā-bürehne ser-güşā
Semt-i Mecnūn rāhım olsaydı dėrim meşreb bu ya

5 Ṣadr-ı vālāya degişmem kūy-ı yārı Esʿadā
Der[57]-nişīni cāhım olsaydı dėrim meşreb bu ya

Zâ’ik (Şeyh Mehmed Emin) (ö. 1269/1852-53)[58]

1 Sevdigim çār ebruvān olsun dėrim meşreb bu ya
Tīr-i ḥüsni ber-kemān olsun dėrim meşreb bu ya

2 Ḫ̆āce-i bāzār-ı sevdāyım bu bender-gāhda
İstemem sūdı ziyān olsun dėrim meşreb bu ya

3 Vaṣla dā’ir bir ḫaberle terk-i cān mümkin velī
Ni’meti bī-imtinān olsun dėrim meşreb bu ya

4 Cāsir-i ḫāsir benim kim būse-cāy-ı la’lini
Ol nihān deyrin ʿayān olsun dėrim meşreb bu ya

5 Böyle tertīb ėtmeden maḳṣad suṭūr-ı naẓmımı
Ḳaṣr-ı vaṣla nerdübān olsun dėrim meşreb bu ya

6 Farḳ olınmaz ṭabʿ-ı tīzim ṭıfl-ı endek-sāleden
Ėtdigim ḫulyā hemān olsun dėrim meşreb bu ya

7 Zehr-i hicri şerbet-i vaṣla bedel farż eyleyüp
Ehl-i ʿaşḳa nūş-ı cān olsun dėrim meşreb bu ya

[57] Der: Mısra diziliminde önce “bend” yazılmış üzeri çizilerek “der” olarak değiştirilmiş.
[58] *Dîvân-ı Zâ’ik*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum, AEMnz136, vr. 101[b]-102[a]; Karatürk, 2009: 119-120.

8 Her nefesde eyleyüp iġmāżı biŋ Ẕā’iḳ helāk
Her nigāhı cān-sitān olsun dėrim meşreb bu ya

Hilmî (Feyzî Efendi-zâde) (ö. 1270/1854)[59]

1 Sāḳiyā ḥüsn-i cemāl olsun dėrim meşreb bu ya
Ḳaşları resm-i hilāl olsun dėrim meşreb bu ya

2 Vechine olsun ser-ā-pā leşker-i Hindū gibi
Ruḫlarında şöyle ḫāl olsun dėrim meşreb bu ya

3 Ḫayme-i zülfi niḳāb ėtsün cemāl-i vechine
Dīde-i ḥüsn-i kemāl olsun dėrim meşreb bu ya

4 Her seḥer servi gibi ėtsün ḫırāmı bezmine
Gül gibi nāzik-nihāl olsun dėrim meşreb bu ya

5 Ḫilmiyā bulmış bugün bir dilber-i ʿālī-cenāb
Lebleri laʿl-i zülāl olsun dėrim meşreb bu ya

Râsim (Üsküdârî Fodlacı-zâde Ahmed Râsim) (ö. 1270/1854)[60]

1 Sevdigim ferd-i nihān olsun dėrim meşreb bu ya
Ṣafḥa-i dilde ʿayān olsun dėrim meşreb bu ya

2 Geh derūn-ı sīnede mihr-i żiyā-baḫşā olup
Geh meh-i pertev-feşān olsun dėrim meşreb bu ya

3 Girmesün ḥalvet-serāy-ı vaṣla ġayr ammā ki yār
Yek vücūd [u] yek zebān olsun dėrim meşreb bu ya

4 Ketme dā’ir zümre-i ʿuşşāḳa ḥālet istemem
Bezm-i vuṣlat rāyegān olsun dėrim meşreb bu ya

[59] *Cönk*, Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz Cönk 57, vr. 27ᵇ; Güven 2006: 28-29.
[60] Üsküdârî Râsim, *Dîvân*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdai Efendi 01371, 25-26.

5 Ber-ṭarāf-sāz eyleyüp perḫāş-ı dehri ser-te-ser
Mülk-i dil emn ü emān olsun dėrim meşreb bu ya

6 Cāy-gāh ėtsün bu bender-gāhı iʿmār eylesün
Bir nişān-ı bī-nişān olsun dėrim meşreb bu ya

7 Germ olup pāzār-ı ʿaşḳ olsun da tek dād u sited
Fā'ide olsun ziyān olsun dėrim meşreb bu ya

8 Ḥırṣ-ı pīrī farṭ-ı şevḳimden mi Rāsim bilmezem
Bu ʿināyetler hemān olsun dėrim meşreb bu ya

Âbid (Zeynelâbidîn Efendi) (ö. 1292/1876)[61]

1 Dilberiŋ dil eşbehin ister ʿaceb meşreb bu ya
Lā'ubālī-meşrebin eyler ṭaleb meşreb bu ya

2 Daġıdup zülfi gibi ʿaḳlım perīşān eylese
Maṭlabım alsun bütün varım da hep meşreb bu ya

3 Beste ḳılsun dām-ı gīsūsında göŋlüm murġını
Eyleyüp vaʿd-i viṣāl ol ġonca-leb meşreb bu ya

4 Dāḫil olduḳda göŋül bezm-i cemāl-i şemʿine
İsterim pervāne-vār yansun o şeb meşreb bu ya

5 Ḥasret-i yār ḫaste-i hicrāna müşkildir hele
ʿĀbid'e āsān gelür ḥummā-yı şeb meşreb bu ya

Re'fet (Sâlih Re'fet Efendi)(ö. ?/ 19. yy)[62]

1 Gerçi mestim cām-ı ser-şār isterim meşreb bu ya
Sāḳī-i pākīze-reftār isterim meşreb bu ya

[61] Âbid Efendi, *Dîvânçe*, Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi, Nadir ve Yazma Eserler Bölümü, Y 0534, 26ᵇ.
[62] Sâlih Ref'et Efendi, *Dîvân*, Milli Kütüphane Milli Kütüphane Yazmalar 06 Mil Yz FB 338, vr. 1ᵇ-2ᵃ

2 Bülbülem her çend ammā ṣaḫn-ı gülzār istemem
Seyr-i zülf ü ḫaṭṭ-ı ruḫsār isterim meşreb bu ya

3 Neyleyem ansız temāşā-yı gülistān ėtmegi
Ġonçemi yanımda her bār isterim meşreb bu ya

4 ʿArż u taḳdīm ėtmek-içün ḫāk-pāy-i dilbere
Nev-be-nev rengīn güftār isterim meşreb bu ya

5 Başıŋ içün ṣunma sāḳī Reʾfetʾ[e] yarım ayaġ
Gerçi mestim cām-ı ser-şār isterim meşreb bu ya

Refîʾ (ö. ? 19. yy)[63]

1 Ḫūb-rūyī zene reftār istemem meşreb bu ya
Kec-edā şūḫ-ı cefākār istemem meşreb bu ya
Nāz u istiġnāyı her bār istemem meşreb bu ya
Tünd-ḫū ḫāṭır-şiken yār istemem meşreb bu ya
Ben niyāz ėtdikçe āzār istemem meşreb bu ya

2 Bī-vefā bir şūḫdur ḳılmaz vefā müştāḳına
Ġaflet-ile düş olan başına teller ṭaḳına
Pek de dil vėrme o şūḫuŋ sīne-i berrāḳına
Kāse kāse zehrler nūş ėtdirir ʿuşşāḳına
Bezme ol şūḫı ḳadeḥ-kār istemem meşreb bu ya

3 Yārdır revnaḳ vėren hengām-ı nūş [u] ʿayşe de
Bir perī-ruḫsārdır gūyā derūn-ı şīşede
Mübtelā olmaḳ ne müşkildir o kāfir-kīşe de
Neyleyim ṣıyt-ı hezārı gülşen-i endīşede
Ġonçe-i ümmīdime ḫār istemem meşreb bu ya

[63] "Taḫmīs". *Mecmûʾa*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Mustafa Con A 647, vr. 49ᵇ-50ᵃ. Hâtif ile aynı dönemde yaşadığı için mecmûada zikredilen Refî'nin Refîʾ-i Kâlâyî olabileceği düşünülmüş lâkin Refîʾ-i Kâlâyî Dîvânı'nda söz konusu tahmis bulunamamıştır. bkz. Alpaydın, 2007.

4 Şīve-i maṭbūʿ-ı reftārı müsellem olsa da
ʿĀşıḳa elṭāf-ı āş̱ārı müsellem olsa da
Neyleyim hercāyī dildārı müsellem olsa da
Ḥüsn ü ānı ṭarz u eṭvārı müsellem olsa da
Cevr-i bī-pāyān sitemkār istemem meşreb bu ya

5 Māh-rūyānıŋ temāşā eyledik envāʿını
Mübtelāya güne güne şīveler ibdāʿını
Görmedim ammā Refīʿā cevrde ircāʿını
Dehr-i dūnuŋ Hātifā ben neylerim evżāʿını
Ẕerre deŋlü ṭabʿıma bār[64] *istemem meşreb bu ya*

[64] *bār: yār* Dîvân-ı Hâtif, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 02339, 133[b]

Kaynakça

Âbid Efendi. *Dîvânçe*. Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi, Nadir ve Yazma Eserler Bölümü, Y 0534, vr. 26[b].

Adibeş, A. (2018). *Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevîhânesi Koleksiyonu 171 Numaralı Mecmua (116-232) İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Aksoy, H. "Zîver Paşa", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, *TDV İslâm Ansiklopedisi, s. 474. 2013 yılında İstanbul'da basılan 44. cildinde, 474-475*

Akün, Ö. F. (2013). *Divan Edebiyatı*. İstanbul: İsam Yayınları.

Albayrak, N. (2010). "Şem'î, Konyalı". *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 38: 505.

Alpaydın, B. (2007). *Refî'-i Kâlâyî Dîvânı (İnceleme-Metin).* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Altay, A. (2008). *Hâmî Dîvânı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Arslan, M. (2009). *Zîver Paşa Dîvân ve Münşe'ât*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

Âsâr-ı Zîver Paşa Dîvan ve Münşeât. (1313). Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Bölge Yazma Eserler Basma, BB0000002378, Bursa Matbaa-i Vilâyet.

Ata Bey, Tayyarzâde Atâ'ullah Ahmed el-İstanbulî. *Târîh-i Atâ*. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdai Efendi, 01112-02, Cild-i hâmis, 400.

Ay, Ü. (2009). "Divan Şiirinde Güneşin Sevgili Tipine Yansıması Hakkında Bir Değerlendirme". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2, 117-162.

Aydemir, Y., Yerdemir, F. (2023). "Hasan Şevkî ve Tercümân-ı Hakikat ile Saadet Gazetelerindeki Şiirleri". *60. Doğum Yılı Münasebetiyle M.A.Yekta Saraç Armağanı*, ed. Mücahit Kaçar vd. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 321-364.

Aydın, N. (2019). *Konya Âşıklık Geleneğinde (18-19.yy) Âşık Şem'î ve Şiir Dünyası (İnceleme-Metin)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Ayverdi, İ. (2010). *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi.

Bahadıroğlu, M. (1995). *Celvetiye'nin Pîri Hazret-i Üftâde ve Dîvân'ı*. Bursa: Üftade Kur'an Kursu Öğrencilerini Koruma Derneği.

Bakırcı, N. (2017). *19. Yüzyıl Âşıklarından Niğdeli Âşık Tâhirî*. Konya: Kömen Yayınları.

Bursalı Mehmed Tahir. (2016). *Osmanlı Müellifleri*. haz. M. A. Yekta Saraç. C. 2. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Bursevî, İ. H. (1997). *Kitâbü'n-Netîce I*. haz. Ali Namlı, İmdat Yavaş. İstanbul: İnsan Yayınları

Bursevî, İ. H. (2013). *Rûhu'l-Beyân -Kur'an Meâli ve Tefsiri-*. red. H. Kâmil Yılmaz vd. C. 11. İstanbul: Erkam Yayınları.

Cebecioğlu, E. (2005). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları.

Cemîl Mahmûd Bey. *Dîvân*. Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 171, vr. 3[a].

Cönk. Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz Cönk 92, vr. 68[b].

Cönk. Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz Cönk 57, vr. 27[b].

Çavuşoğlu, M. (1971). *Necâti Bey Dîvânı'nın Tahlili*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Çobanoğlu, F. (2006). *Enderunlu Ferîd İbrahîm Dîvânı'nın Metni ve İncelemesi* İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çoruk, A. Ş. (2015). "Osmanlı İstanbul'unda Halkın Eğlence Hayatı", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 4: 292-313. https://istanbultarihi.ist/122-osmanli-istanbulunda-halkin-eglence-hayati?q=halk%C4%B1n%20e%C4%9Flence%20hayat%C4%B1 [E.T.: 06.12.2024].

Demirkoparan, E. (2014). *Fetvâemînizâde Gâlib Zühdî Dîvânı: İnceleme-Metin*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Dertligarip, A. (2021). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel-Yz-K 0355 Nolu Şiir Mecmuası (40b-88b Varak) Transkripsiyonlu Metni ve MESTAP'a Göre Tasnifi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı.

Dilçin, C. (2011).*Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Dîvân-ı İbret. Edirne Selimiye Kütüphanesi, Selimiye Yazmalar 2187, vr. 6ª.

Dîvân-ı Süleyman Şâdî. (1325). Süleymaniye Kütüphanesi Basma Bağışlar 04513. Dersaâdet: Şirket-i Sahâfiyye-i Osmâniyye, 17.

Dîvân-ı Şeyhülislâm Es'ad Efendi. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazma NEKTY02813, vr. 4a-4b.

Dîvân-ı Vefâyî. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma, NEKTY01017.

Düzenli, M. B. (2018). *XIX. yy. Nakşibendî Şeyhlerinden Hocazâde Ahmed Kâmil Divanı*. İstanbul: Kriter Yayınevi.

el-İsfâhani, R. (2006). *Müfredât Kur'ân Istılahları Sözlüğü*. müt. Abdulbaki Güneş, Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları.

el-İsfahani, Râğıb. (2016). *Müfredât Kur'ân Kavramları Sözlüğü*. çev. Yusuf Türker. İstanbul: Pınar Yayınları.

Elmalılı M. Hamdi Yazır. [t.y.] *Hak Dini Kur'an Dili*. Beşinci Cild. İstanbul: Eser Kitapevi.

Erdoğan, M. (2007). (haz.). *Fatîn Dîvânı*. İstanbul: Kitabevi.

Erdoğan, M. (2013). *Güzellik Unsurlarıyla Divan Şiirinde Sevgili*. İstanbul: Kitabevi.

Erdoğan, S. (2021). "Epistemolojik ve Ontolojik Manası Bakımından Hallâc-ı Mansur'un Hak ve Hakikat Telakkisi". *Sufiyye*, 11 (Aralık/December), 39-78.

Fatîn D. (2017).*Hâtimetü'l- Eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*. haz. Ömer Çifçi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, (e-kitap) https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195831/fatin-tezkiresi.html [E.T.: 22.12.20024].

Fatîn, D. (1271). *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr*. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler Basma BB0000002270. İstihkâm Alayları Litoğrafya Destgâhı.

Fatîn, Dâvud b. Hâlid. (1288). *Dîvân-ı Fatîn*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi Basma Bağışlar, nu. 02418, İzzet Efendi Matbaası, 65.

Ferîd İbrâhîm. *Dîvân*. Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi, Nadir ve Yazma Eserler Bölümü Y 0580, vr. 24ᵇ.

Fırat, S. (1998). *Dîvân-ı Hamî-i Âmidî (Tenkitli Metin-Tahlil)*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Gālib Zühdî. *Dîvân-ı Gālib Zühdî***.** Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum AEMnz313, vr. 9ᵇ.

Gündüz, E. (2009). *İbrâhîm Tâ'ib Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Güven, A. E. (2006). *Kayseri Yakın Tarihinden Kültürel Araştırmalar IX Kayserili, Hoca-Talebe İki Şâirimiz Müderris-zâde Âlim-Feyzî Efendi-zâde Hilmî*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Ğünğör, Ö. (2015). *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâid (03 Gedik 18228) İnceleme Tıpkıbasım*. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Halıcı, F. (1982). (haz.) *Âşık Şem'î Hayatı ve Şiirleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Hatice Nakiyye Hanım Dîvânı, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazma NEKTY10156, vr. 26[a].

Hâtif, Ali Hâtif Efendi el-İstanbulî. *Dîvân-ı Hâtif*. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 02339, vr. 133[b].

Hocazâde Ahmed Kâmil. (1289). *Dîvân-ı Kâmil*. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdai Efendi, nu. 01388, Maârif-i Umûmiyye Nezâreti, 3-4.

Hüseyin Remzî. (2018). *Lügat-i Remzî*. haz. Ali Birinci. 2. Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal. (1969). *Son Asır Türk Şairleri A-H*. Cüz: I. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal. (1970). *Son Asır Türk Şairleri Ş-Z*. Cüz: X. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Kanar, M. (2009). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.

Kaplan, A. (2017). *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki 1591 Numaralı Mecmû'a-i Eş'âr ve Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi'ndeki 10208 Numaralı Şiir ve Münâcat Mecmû'asının Tanıtımları ve Metinleri***.** Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kaplan, F. (2023). "Şairin Meşrebi: Fehîm-i Kadîm, Esrâr Dede ve Leskofçalı Gâlib Bey'in "Meşreb" Redifli Gazelleri". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: 13, Sayı: 26, Temmuz, 27-62.

Karatürk, M. (2009). *Zâ'ik Dîvânı (Metin, 65a-135a)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Karayazı Bal, N. "'Âlem Bu Ya' Redifli Şiirler Mihverinde Şâirlerin Âleme Bakışı". Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 32 (Temmuz 2024), 443-523.

Kaşıkçı, İ. B. (2021). *Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi 37 HK 100 Numaralı Şiir Mecmuasının Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi'ne (MESTAP) Göre Tasnifi*, Karabük: Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kaya, B. (2021). "Klasik Türk Şiirinde Gelenek Çizgisi Dışında Âşık ve Sevgilinin Yeri". *Turkish Studies -Language*, *16*(3), 1937-1957.

Kılıç, E. (2014). *Divan-ı Galib Zühdî (İnceleme-Metin)*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kocabey, S. (2014). *Osmân Nûrî Paşa Dîvânı*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Koz, M. S. (1991). "19. Yüzyıl Aşuglarından Nami ve Divançesi". Eskişehir: *IV. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı ve Yunus Emre Semineri 11-13 Mayıs 1989*.

Köksal, M. F. (2002). "Eski Şiirimizin Nâdîde Güzelleri". *TÜBAR-XI*, Bahar,161-168.

Köksal, M. F. (2006). *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire*.Ankara: Akçağ Yayınları.

Kurnaz, C. (1997). *Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.

Kurnaz, C. (2007). *Osmanlı Şair Okulu*. Ankara: Birleşik Yayınevi.

Kütük, R. "Zühdî, Fetvâ Emîni-zâde Mahmûd/ Mehmed (d. ?/? - ö. 1292?/1875?)" https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/zuhdi-fetva-eminizade-mahmud-mehmed [E.T.: 01.12.2024].

Mecmû'a. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Mustafa Con A 647, vr. 49[b]-50[a].

Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevihanesi, nu.00171, vr. 14[b]-15[a], 159[a]-159[b].

Mecmû'a-i Eş'âr. İBB Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler, Bel_Yz_K0640, vr. 36[a].

Mecmû'a-i Eş'âr. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazma NEKTY09651, vr. 26[b].

Mecmû'a-i Eş'âr. Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi, Kastamonu Halk Kütüphanesi 100, vr. 4[b].

Mecmû'a-i Eş'âr. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler BY0000001591, vr. 5ᵇ.

Mecmûa-i Eş'âr. Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar 06 Mil Yz A 9854, vr. 29ᵇ.

Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id. Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, 03 Gedik 18228, vr.68ᵃ-68ᵇ.

Menteşe, M. (2016). *Mecmûatü'l-Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevîhânesi, Numara:171 (1-117) (İnceleme-Karşılaştırmalaı Metin)*. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak 2016, s. 107-108.

Meşhûrî Selânikli Ahmed. *Dîvân*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nu. 05356, vr. 43ᵇ.

Murâd Emrî (1330), *Dîvân-ı Murâd Emrî*, Burusa: Matbaa-i Emrî, 8.

Mutçalı, S. [t.y.]. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık.

Mütercim Âsım Efendi. (2013). *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. yay. haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi. 1. Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Nazîmâ, A. Reşad, F. (2002). *Mükemmel Osmanlı Lügati*. haz. Necat Birinci, Kâzım Yetiş, Fatih Andı, Erol Ülgen, Nuri Sağlam, Ali Şükrü Çoruk. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Nûrî, Diyarbakırlı Osman Nûri Paşa. *Dîvân-ı Nûrî*. Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum AEMnz471, vr. 40ᵃ-40ᵇ.

Oda, A. (2021). *XV-XIX. Yüzyıllardaki Gazellerde Redif Kullanımı ve Tasnifi*. Zonguldak: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Okmak, Ö. (2008).*Ahmed Bâdî Dîvânı (Metin-İnceleme)*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Okuyucu, C. (2015). *Divan Edebiyatı Estetiği*. İstanbul, Kapı Yayınları.

Onay, A. T. (1993). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*. haz. Cemâl Kurnaz. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Oral, M. Z. (1955). *Niğdeli Şair ve Âşıklardan: Orta Köylü Âşık Tahirî Hayatı, Edebî şahsiyeti, Eserleri*. Ankara: Yeni Matbaa.

Önal, S. (2010). *Hâtif, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Özcan, N. (2004). "Mevlevî Âyini". *DİA, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 29: 464-466.

Özdemir, Z. (2020). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı BEL_Yz_K0355 Nolu Şiir Mecmuasının (1a-40b Varak) Transkripsiyonlu Metni ve MESTAP'a Göre Tasnifi.* Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Özgül, M. K. (2022). *Dîvan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle Modern Türk Şiirine Doğru*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Özgül, M. K. Arıkoğlu, İ. Demir, R.Yılmaz, O. Köksal, M. F. (2019). *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı*. ed. Muhsin Macit, Osman Horata. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Özkan, İ. H. (2010). "Sûzidilârâ". *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 38:7-8.

Özkan, İ. H. (2010). "Şehnaz". *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 38: 458-459.

Öztahtalı, İ. İ. (2009). *Bursalı Emrî Murad Efendi ve Divanı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi.

Öztoprak, N. (2006). "Rûhî'nin Şair Anlayışı". *Osmanlı Araştırmları XXVIII, Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'na Armağan-IV*, 93-122.

Pala, İ. (1992). "Bezm-i Cem". *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 6: 105-106.

Pala, İ. (2005). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Râcih Ahmed Bâdî Efendi.*Dîvânçe-i Râcih*. Edirne Selimiye Kütüphanesi, Selimiye Yazmalar 2302, vr. 40ᵇ [der-kenâr].

Safer Baba. (1998). *Istılâhât-ı Sofiyye fî Vatan-ı Asliyye Tasavvuf Terimleri*. İstanbul: Heten Keten Yayınları.

Sâlih Ref'et Efendi. *Dîvân*. Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar 06 Mil Yz FB 338, vr. 1[b]-2[a].

Sarı, M. (2013).*Mevlevî Âşık ve Şâir Konyalı Şem'î Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânı*, Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Sarı, M. [t.y.]. *El-Mevârid Arapça-Türkçe Lûgat*. İstanbul: Bahar Yayınları.

Sarıtaş, H. T. (2018). *İzmir Milli Kütüphane 1299 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)*,Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Sefercioğlu, M. N. (2017). *Dîvan Şiiri İncelemeleri ve Hocam Âmil Çelebioğlu İçin Yazdıklarım*. İstanbul: Hiper Yayın.

Selanikli Meşhurî Ahmed Efendi. (2017). *Meşhurî Dîvânı*. haz. Yaşar Aydemir, Halil Çeltik, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, (e-kitap) https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196428/selanikli-meshuri-divani.html [E.T. 22.12.2024].

Solmaz, S. (2012). *Onaltıncı Yüzyıl Tezkirelerinde (Ahdî, Gelibolulu Âlî, Kınalızâde, Beyânî) Şâirin Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Süleyman Şâdî (Karslı), (1993). *Dîvan*. haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Ömer Demirbağ, Ankara: [y.y.].

Şem'î, Ahmed el-Konevî,. *Dîvân-ı Şem'î*. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler Basma BB0000000161, 4.

Şentürk, A. A. (2007). "Klasik Şiir Estetiği". *Türk Edebiyatı Tarihi*. ed. Talât Sait Halman vd., İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. C. 1, 361-402.

Şentürk, A. A. (2022). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. C. 6 (Hâb-Hindî). İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

Şentürk, D. (2010). *19. Yüzyıl Şairlerinden Hatice Nakiyye Hanım'ın Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni ve İncelenmesi*,İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Şiir Mecmûası. İBB Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler, Bel_Yz_K 000355, vr. 13[b],62[a].

Tâ'ib. *Dîvân*. Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar 06 Mil Yz A 6900, vr. 3[b].

Tarlan, A. N. (1981). *Edebiyat Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1981.

Tayyâr-zâde Atâ. (2010). *Osmanlı Saray Tarihi Târîh-i Enderûn -V-*. haz. Mehmet Arslan, İstanbul: Kitabevi.

Tok Yıldız, H. (2023). *Mehmed Es'ad Ağa Dîvânı (İnceleme-Çeviri Yazılı Metin-Sözlük)*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tökel, D. A. (2003). "Anlama Götüren Kilometre Taşları: Divan Şiirini Redifine Göre Yorumlamak". *Yom Sanat*. S. 11, Mart-Nisan, 39-43.

Uludağ, S. (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Ünsal, G. (2013). *Cemîl Mahmûd Bey Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Üsküdârî Râsim. *Dîvân*. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi ,Hüdai Efendi 01371, 25-26.

Vankulu Mehmed. (2014). *Vankulu Lügati*. yay. haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi. 1. Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Yazar, S. Arslan, M. U. (2020). *Ali Emîrî Dîvânı*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Yıldırım, A. (2020). *Güft-i Vasfî (İnceleme-Metin)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yılmaz, H. K. (2004). *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Yılmaz, K. H. (2011). *Hâmî Ahmed (Diyarbekrî) Divanı İnceleme-Metin*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yorulmaz, N. (2011). *Şem'î Mecmu'ası (Çeviriyazılı Metin-İnceleme)*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Zâ'ik, Mehmed Emin b. Mehmed Zeynüddin el-Bursevî el-İstanbulî, *Dîvân-ı Zâ'ik*. Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum AEMnz136, vr. 101^{b}-102^{a}.